

CHATEAUBRIAND

ATALA

TRADUCCIÓ DE MANUEL DE MONTOLIU

BARCELONA

BIBLIOTECA POPULAR DE «L'AVENC»

1909

PROLEG

LA França posseïa abans en l'America septentrional un vast imperi, que s'extenia desde'l Llaurador fins a les Florides, i desde les costes de l'Atlantic fins als llacs més apartats de l'alt Canadà.

Quatre grans rius, que neixen en les mateixes montanyes, dividien aquestes regions immenses: el riu Sant Llorenç, que va a morir a l'est, en el golf del mateix nom; el riu de l'oest, que porta les seves aigües a mars desconegudes; el riu Borbó, que's precipita del mig-dia al nord en la badia de Hudson; i el Mescacebé¹, que va del nord al mig-dia fins al golf de Mexic.

Aquest ultim riu, en un curs de més de mil llegües, rega una delitosa encontrada que els habitants dels Estats Units nomenen el

---

1) Veritable nom del Mississipi.

Nou Edem i a la qual els francesos han posat el dolç nom de Lluisiana. Mil altres rius, tributaris del Mescacebé, el Missurí, l'Illinois, l'Akanza, l'Ohio, el Wabache, el Tenasé, l'assaonen amb llur llòt i la fertilitzen amb llurs aigües. Després que els aiguats hivernals han inflat tots aquests rius; després que les tempestats han abatut llegendes senceres de boscos, els arbres desarrelats se congrien a les dèus. Ben aviat el llot els cimenta, les lianes els encadenen, i les plantes, arrelant-hi per totes bandes, acaben de consolidar aquestes despulles. Arrocecats per les ones escumoses, davallen al Mescacebé. El riu se'ls fa seus, els empeny cap al golf mexicà, els ajeu sobre bancs de sorra, i d'aquesta manera multiplica'l nombre de les seves desembocadures. A intervals aixeca la seva veu passant per sota les montanyes i escampa les seves aigües abundoses a l'entorn de les columnades de boscos i de les piramides de les tombes indians: es el Nil dels deserts. Més la gracia va sempre unida a la magnificencia en les escenes de la Natura: mentre la corrent del mig arrocega vers la mar els esquelets dels pins i de les alsines, se veuen sobre les dugues corrents laterals avançar, al llarg de les ribes, illes flotants de pistia i de nenufars, les quals roses grogues se drecen com petits tendellons. Serps verdes, agrons blaus, flamencs roses i joves cocodrils s'embarquen, passatgers damunt d'aquests vaixells de flors; i la colonia, desplegant al

vent els seus vels d'or, se'n va a fondejar, endormida, en algun estany apartat del riu.

Les dugues ribes del Mescacebé presenten l'espectacle més extraordinari. A la vora occidental les savanes se despleguen al lluny del lluny de l'horitzó; llurs ones de verdor, tot allunyant-se, semblen pujar fins a la blavor del cel, ont s'esvaeixen. En aquestes praderes sense fites se veuen vagar a l'atzar remats de tres o quatre mil brufols selvatges. Alguna vegada un bisont carregat d'anys, fenent les ones, ve a ajeure-s, entremig d'altres herbes, en una illa del Mescacebé. Amb el seu front ornat de dugues corbes banyes, amb la seva barba veïlla i fangosa, el pendreu pel déu del riu, que llença una ullada satisfeta sobre la grandesa de ses ones i la selvatge abundor de ses ribes.

Tal es l'escena que ofereix la vora occidental. Completament diferent es la de la vora oposada, i forma amb la primera un admirable contrast. Sospesos sobre la corrent de les aigües, apilats sobre les roques i les montanyes, escampats per les valls, arbres de totes les formes, de tots els colors, de tots els perfums, se barregen, creixen plegats, s'enlairen fins a alçaries que fatiguen la mirada. La vinya selvatge, les bigonies, els coloquints, s'entortolliguen al peu d'aquests arbres, s'enfilen al cap-d'amunt de les branques, salten de l'erable al tulipà, del tulipà a l'alceu, formant mil grutes, mil voltes, mil portics. Sovint esgarriades d'arbre

a arbre, aquestes lianes atravessen un braç de riu sobre'l qual formen ponts de flors. Del fons d'aquest dossier la magnolia eleva'l seu cos immobill, rumbejant les seves amples roses blanques, domina tot el bosc i no té altre rival que la palmera, que gronxa lleugerament aprop d'ell els seus ventalls de verdor.

Una multitud de besties posades en aquests sojorns per la mà del Creador, hi vessen l'encís i la vida. A l'altra banda de les avingudes s'oviren els óssos embriacs de raims, que's gronxen sobre les branques dels olms; els caribus que's banyen en un llac; els esquirois negres jugant en l'espessor dels fullatges; els aucells burletes; les colomes de Virginia, de la gruixaria d'un passarell, baixen sobre la molça vermellenca de maduixes; les cotorres verdes de cap groc; els pic-verts emporprats; els cardenals de foc s'enfilen donant toms fins al cim dels xiprers; els colibrins brillen damunt el gessamí de les Florides, i els serpents aucellaires xiulen sospesos als pabellons dels boscos, gronxant-se com enredaderes.

Si a les savanes de l'altra banda del riu tot es silenci i repòs, aquí, al contrari, es moviment i remor: cops de bec damunt el tronc dels arbres; fressa de besties que caminen, pasturen o trenquen entre llurs dents els pinyols dels fruits; murmuri d'ones, febles gemecs, sords miolaments, dolços parrupeigs, omplen aquests deserts d'una dolça i selvatge armonia. Més quan un alè de ventijol ve a

animar aquestes solituts, a gronxar aquests cossos flotants, a confondre aquestes masses de blanc, d'atzur, de verd, de rosa, a barrejar tots els colors, a reunir tots els murmuris, llavors surten tals brugits del fons dels boscos, passen tals coses per davant dels ulls, que en va provaria jo de descriure-les an els que no han vist mai aquests camps primitius de la natura.

Després del descobriment del Mescacebé pel P. Marquette i l'infortunat La Salle, els primers francesos que van establir-se al Bilovi i a la Nova Orleans feren aliança amb els Natchez, nació indiana, el poder de la qual era terrible en aquestes encontrades. Baralles i gelosies ensagnaren més tard la terra de l'hospitalitat. Hi havia entre aquests selvatges un vell nomenat Chactas, que per la seva vellesa, la seva bondat i la seva ciència de les coses del món era'l patriarca i l'amor dels deserts. Com tots els homes, havia comprat la virtut amb la dissort. No solament els boscos del Nou Món foren testimonis dels seus infortunis, sinó que també va dur-los fins a les ribes de la França. Pres en les galeres de Marsella per una crudel injustícia, tornat a la seva llibertat, presentat a Lluís XIV, havia conversat amb els grans homes d'aquest segle i assistit a les festes de Versalles, a les tragedies de Racine, als sermons de Bossuet, en una paraula, el selvatge havia vist la societat al seu punt més elevat d'esplendor.

Ja feia alguns anys que, havent tornat a la

seva patria, Chactas gaudia de repòs. Amb tot i això, el cel li venia encara ben car aquest favor: el vell s'havia tornat cego. Una donzella l'acompanyava per les comes del Mescacebé, com Antigona guiava ls passos d'Œdip al Citheró, o com Malvina conduïa de la mà Ossià per les roques de Monven.

Malgrat les innumbrables injustícies que Chactas havia sofert de la part dels francesos, els estimava. Se recordava sempre de Fenelon, del qual havia estat l'hoste, i desitjava poder fer algun favor als compatricis d'aquest home virtuós. Se li presentà una ocasió favorable. En 1725 un francès nomenat Renat, arrocegat per les passions i els infortunis, va arribar a la Lluisiana. Remontà'l Mescacebé fins als Natchez, i demanà ser admès com guerrer en aquesta nació. Chactas, havent-lo interrogat, i veient-lo ferm en aquesta resolució, l'adoptà com fill i li donà per esposa una india nomenada Celuta. Poc temps després del casament, els selvatges van preparar-se per la caça del castor.

Chactas, malgrat esser cego, es escullit pel consell dels sachems¹ per manar l'expedició, a causa del respecte que les tribus indíanes li tenien.

Les pregaries i els dejunis comencen; els joglars interpreten els somnis; se consulten els

---

1) Velis o consellers.

manitús; se fan sacrificis de petun; se cremen fils de llengua d'original; s'examina si espeter-neguen a la flama a fi de descobrir la voluntat dels genis; a la fi ve la marxa després d'haver menjat el goç sagrat. Renat es de l'expedició. Amb l'ajuda de les contra-corrents les piragües remunten el Mescacebé i entren en el llit de l'Ohio. Es a la tardor. Els magnífics deserts de Kentucky se despleguen als ulls extranyats del jove francès. Una nit, al clar de lluna, mentres tots els Natchez dormen al fons de llurs piragües i mentres la flota indiana, alçant ses veles de pells de besties, avança empesa per un lleuger embat, Renat, sol amb Chactas, li demana l'història de les seves aventures. El vell consent a satisfer-lo, i, assegut amb ell a la popa de la piragua, comença amb aquestes paraules:

L'HISTORIA

ELS CAÇADORS

«Es un destí estrany, fill meu estimat, aquell que'ns reüní. En tu veig l'home civilitzat que s'es fet selvatge: tu veus en mi l'home selvatge que'l Gran Esperit (ignoro per quina raó) ha volgut civilisar. Havent entrat l'un i l'altre al camí de la vida pels dos extrems oposats, tu has vingut a reposar-te al meu lloc, i jo he anat a asseure-m en el teu. Així, doncs, haurem tingut de les coses un punt de vista totalment diferent. ¿Qui, entre tu o jo, haurà guanyat o perdut més en aquest canvi de posició? Això ho saben els genis, el menos savi dels quals té més capacitat que tots els homes plegats.

»A la proxima lluna de flors¹ farà set

---

1) Mes de Maig.

vegades dèu neus, i tres neus més¹, que la meva mare va posar-me al món en les vores del Mescacebé. Els Espanyols feia poc s'eren establerts en la badia de Pensacola, però no hi havia cap blanc que habités encara la Lluisiana. Tot just comptava disset caigudes de fulla llavors que vaig partir amb el meu pare, el guerrer Outalissa, contra'ls Muscogulges, nació poderosa de Les Florides. Ens juntàrem amb els Espanyols aliats nostres, i el combat tingué lloc sobre una de les branques de la Maubila. Arestrovi² i els manitus no'ns foren propicis. Els enemics triomfaren; el meu pare va perdre la vida; vaig ser ferit dugues vegades defensant-lo. Oh! Per què no vaig poder baixar llavors al país de les ànimes?³ Hauria evitat les desgràcies que m'esperaven sobre la terra. Els esprits ho disposaven altrament: vaig ésser arrojat pels fugitius a Sant Agustí.

» En aquesta ciutat novament bastida pels Espanyols, corria'l perill d'ésser emportat cap a les mines de Mexic, quan un vell castellà nomenat López, apiedat de la meva poca edat i de la meva senzillesa, m'oferí un asil i va presentar-me a una germana seva amb la qual vivia, sense esposa.

» Tots dos van demostrar-me'ls sentiments

---

1) Neus per anys, 73 anys.

2) Déu de la guerra.

3) Els inferns.

més delicats. Van educar-me amb molta sollicitud, van donar-me tota classe de mestres. Però, després d'haver passat trenta llunes a Sant Agustí, m'avorria la vida de ciutat, me desmillorava per moments: adés romania immobilitat durant hores i hores contemplant els boscos llunyans, adés me trobaven assegut a la vora d'un riu, que mirava córrer tristament. M'imaginava'ls boscos a través dels quals aquelles aigües havien passat, i la meua ànima s'abandonava tota a la solitud.

» No podent resistir més el desig de tornar al desert, un matí vaig presentar-me an en López, vestit amb la meua roba de selvatge, tenint a una mà l'arc i les fletxes i a l'altra'ls meus vestits europeus. Els vaig tornar al meu generós protector, als peus del qual vaig caure plorant torrents de llagrimas. Vaig donar-me noms odiosos, vaig acusar-me d'ingratitude. «— Però, en fi,— vaig dir-li,— oh pare meu!, ho veus tu mateix: me moro si no reprenc la vida d'india. »

» En López, tot sorprès, volia apartar-me de la meua decisió. M'exposà'ls perills que anava a passar, a riscos de caure novament en les mans dels Muscogulges. Però, veient que estava resolt a tot, esclatant en plors, i estrenyent-me en els seus braços: «— Vés,— va dir-me,— infant de la natura! Reprèn aquesta independència de l'home de la qual en López no't vol privar. Si jo fos més jove, t'acompanyaria al desert, ont tinc també dolços records, i't

tornaria als braços de la teva mare. Quan seras en els teus boscos, pensa alguna vegada en aquest vell espanyol que va donar-te hospitalitat, i recorda, per inclinar-te a l'amor dels teus semblants, que la primera experiència que has fet del cor humà li ha estat totalment favorable». En López va acabar amb una pregaria al Déu dels cristians, el qual culte havia refusat d'abraçar, i varem separar-nos, plorant tots dos.

»No vaig trigar a rebre'l castic per la meva ingràtitut. La meva poca experiència va esgarriar-me pels boscos, i vaig esser pres per una partida de Muscogulges i de Siminoles, com en López m'ho havia predit. Vaig esser regonégut com Natchez pel meu vestit i les plomes que ornaven el meu cap. Van encadenar-me, però lleugerament, donada la meva joventut. Sinaghan, el capdill de l'estol, va voler saber el meu nom. Vaig respondre: «—Me dic Chactas, fill d'Outalissi, fill de Miscon, que van llevar més de cent cabelleres als heroes muscogulges». Simaghan va dir-me: «—Chactas, fill d'Outalissi, fill de Miscon, alegra-t: seras cremat a la gran ciutat». Jo vaig respondre: «—Molt bé». I vaig entonar el meu cant de mort.

»Tot i essent presoner, no podia, durant els primers dies, privar-me d'admirar els meus enemics. El Muscogulge, i sobre tot el seu aliat el Siminol, respira l'alegria, l'amor, la satisfacció. El seu caminar es lleuger, el seu

aculliment obert i serè. Parla molt i amb volubilitat, la seva llengua es armoniosa i suau. Ni l'edat arriba a despullar als sachems d'aquesta simplicitat joiosa: com els vells aucells dels nostres boscos, encara barregen llurs velles cançons als aires novells de llur niçaga.

» Les dònnes que acompanyaven l'expedició demostraven per la meua joventut una tendra pietat i una curiositat amable. Me demanaven per la meua mare, pels primers dies de la meua vida; volien saber si sospenien el meu breçol de molça a les branques florides dels erables; si'ls ventijols m'hi gronxaven al costat dels nius dels aucells. Desseguida'm feien mil altres preguntes sobre l'estat del meu cos: me demanaven si havia vist una cabreta blanca en els meus somnis, i si'ls arbres de la vall secreta m'havien aconsellat d'estimar. Contestava amb ingenuïtat a les mares, a les noies i a les esposes dels homes. Jo'ls deia: «— Vosaltres sou les gracies del dia, i la nit vos estima com la rosada. L'home surt de la vostra sina per penjar-se a la vostra mamella i a la vostra boca; vosaltres sabeu paraules magiques que endormisquen totes les penes. Heus-aquí això que m'ha dit aquella que va posar-me al món i que mai més me tornarà a veure. Va dir-me també que les verges eren flors misterioses que's troben en els llocs solitaris». Aquestes lloances eren agradoses a les dònnes; me feien tota mena de dons; me portaven crema de nous, sucre d'erable,

sagamita¹, pernils d'ós, pells de castor, petxines per guarnir-me i molces pel meu jaç. Cantaven, reien amb mi, i després se posaven a plorar pensant que seria cremat.

» Una nit que'ls Muscogulges havien instal·lat llur camp a la vora d'un bosc, jo estava segut vora del *foc de la guerra*, amb el caçador que'm guardava. De sobte vaig sentir la fressa d'un vestit damunt l'herba i una dòna mig velada vingué a seure-s al meu costat. Les llagrimes li lliscaven sota'ls seus parpres; a la claror del foc, una petita creu d'or brillava damunt del seu pit. Ella era ben hermosa; en el seu semblant s'hi descobria un no sé què de virtuós i d'apassionat, que atreïa irresistiblement. Reunia an això'ls més dolços encants: una extremada sensibilitat, amb una melancolia profunda, brillava en ses mirades; el seu somriís era celestial.

» Vaig creure que era la *Verge dels darrers amors*, aquesta verge que envien al presoner de la guerra per encantar la seva tomba. Amb aquesta persuasió vaig dir-li barbotejant, i amb un torbament que, no obstant, no venia pas de la por d'esser cremat: «— Verge, vós sou digne dels primers amors, i no sou pas feta pels darrers. El glatir d'un cor que ben aviat deixarà de bategar respondria malament al glatir del vostre. Com unir la mort a la vida? Vós me

---

1) Especie de pasta de moresc.

farieu anyorar massa l'existència. Que un altre siga més feliç que jo, i que llargues abraçades uneixin la liana i el roure.

» La donzella va dir-me llavors: «— Jo no soc la *Verge dels darrers amors*. Ets cristià?» Vaig respondre que no havia traït els genis de la meva cabana. Al sentir aquestes paraules l'india féu un moviment involuntari. Ella va dir-me: «— Es trist que solament sies un idolatra. La meva mare va fer-me cristiana. Me dic Atala, filla de Simaghan dels braçalets d'or, i capdill dels guerrers d'aquest poble. Ens en anem a Apalachucla, ont tu seras cremat». Dient aquestes paraules, Atala s'aixeca i s'allunya.»

Aquí Chactas se va veure precisat a interrompre la seva història. Una onada de records invadí-l seu esperit; els seus ulls apagats inondaren de llàgrimes les seves galtes marcides; tals dugues fonts amagades en la profunda nit de la terra se revelen per les aigües que deixen filtrar entre les roques.

«Oh fill meu! — continuà a la fi. — Ja veus que Chactas no es gaire sofert, malgrat la seva nomenada de virtut. Ai, fill estimat, heu-aquí un home que ja no hi pot veure, i encara pot plorar! Alguns dies passaren. La filla del sachem tornava cada vespre per conversar amb mi. El sòn havia fugit dels meus ulls, i Atala restava en el meu cor com el record de la casa dels meus pares.

» Als disset dies de caminar, al temps que

l'efimer surt de les aigües, entràrem a la gran savana Alachna. Està voltada de turons que fugint els uns darrera'ls altres, sostenen, elevant-se fins als núvols, boscos plens de copalmes, de llimoners, de magnolies i d'alsines. El capdill llençà'l crit d'arribada, i la caravana acampà al peu de les colines. Me deixaren a alguna distancia, a la vora d'un d'aquests pous naturals tant famosos en Les Florides. Estava lligat al peu d'un arbre; un guerrer vigilava sens treva a la vora meu. Havia passat alguns moments en aquest lloc, quan Atala aparegué sota'ls liquidambars de la font.

» «—Caçador, — va dir a l'herçe muscogulge, — si vols empaitar el cervo, jo guardaré'l presoner. — El guerrer fa un bot d'alegria sentint aquesta paraula de la filla del capdill, arrenca a córrer desde dalt del puig i porta'ls seus passos vers la plana.

» Extranya contradicció del cor de l'home! Jo, que tant havia desitjat de dir el gran misteri an aquella que ja estimava tant com el sol, ara, torbat i confós, crec que més m'hauria estimat esser llençat als cocodrils de la font que trobar-me així sol amb Atala. La filla del desert estava també tant torbada com el seu presoner; guardavem un profon silenci; els genis de l'amor ens havien robat les paraules. A la fi Atala, fent un esforç, va parlar així: «—Guerrer: esteu lligat feblement: podeu facilment escapar». Al sentir aquestes paraules l'ardiment tornà a la meva llengua. Jo vaig

respondre: «—Feblement lligat, oh dòna!». No vaig saber com acabar. Atala dubtà alguns moments; després va dir: «—Fugiul». I va deslligar-me del tronc de l'arbre. Vaig agafar la corda i la vaig tornar a la mà de la noia, forçant els seus bells dits a cloure-s sobre la meva cadena. «—Repreneu-la! Repreneu-la!», vaig dir. «—Sou un insensat, —digué Atala amb veu commoguda. —Malhaurat! No sabs que seras cremat? Què pretens? Ja sabs que soc la filla d'un temut sachem?» «—Hi hagué un temps—vaig dir tot plorós—que també vaig esser portat en una pell de castor a les espatlles d'una mare. El meu pare tenia també una hermosa cabana, i els seus cervos bevien les aigües de mil torrents; però ara visc errant, sense patria. Quan no existiré més, cap amic posarà una mica d'herba sobre'l meu cos per protegir-lo de les mosques. El cos d'un extranger malhaurat no interessa a ningú.»

» Aquestes paraules van eternir Atala. Les seves llagrimes van caure en la font. «—Ah! —vaig dir amb vivacitat.—Si'l vostre cor parlés com el meu! El desert no es lliure? Els boscos no tenen amagatalls ont poder amagar-nos? Calen, doncs, per esser feliços, tantes coses als infants de les cabanes? Oh verge més bonica que'l primer somni de l'espòs! Oh estimada! Gosa seguir els meus passos.» Tals foren les meves paraules. Atala va respondre-m amb una veu dolça: «—Jove amic meu, vós heu après el llenguatge dels blancs: es facil d'en-

ganyar una india.» «Què! — vaig dir. — Vós me dieu el vostre jove amic? Ah! Un pobre esclau...» «— Bé! — va dir ella abocant-se sobre meu. — Un pobre esclau...» Vaig continuar amb ardor: «— Que un besar li asseguri la teva fe!». Atala escoltà la meva demanda. Com un cabirol sembla suspendre-s de les flors de les lianes roses, que agafa amb sa llengua delicada en el single de la montanya, així vaig restar sospès als llavis de la meva estimada.

»Ai, fill estimat, el dolor toca d'aprop al plaer! Qui hauria pogut creure que'l moment en que Atala me donava la primera prova del seu amor, seria'l mateix en que ella destruiria les meves esperances? Cabells blancs del vell Chactas, quina fou la vostra sorpresa llavors que la filla del sachem pronuncià aquestes paraules: «— Bell presoner, he cedit follament al teu desig; però ont ens portarà aquesta passió? La meva religió'm separa de tu per sempre més. Oh mare meva! Què has fet?». Atala callà de sobte i va retenir no sé quin fatal secret que anava a escapar dels seus llavis. Les seves paraules van infondre-m una gran desesperació. «—I bé! — vaig dir. — Jo seré tant crudel com vós: no fugiré. Me veureu dins el cercol de foc, sentireu els gemecs de la meva carn, i sereu plena de joia.» Atala va penetrar-m les mans entre les seves. «—Pobre idolatral — va dir. — Me fas realment compassió! Vols que plori de tot cor? Quina pena que no

pugui fugir amb tu! Malhaurat ha sigut el ventre de ta mare. Oh Atala! Per què no't lences al cocodril de la font?»

» En aquest mateix moment els cocodrils, a la proximitat de la posta, començaven a fer sentir llurs brams. Atala va dir-me: «—Deixem aquests llocs». Vaig portar la filla de Simaghan al peu de les muntanyes que formaven illes de verdor, avançant llurs promontoris en la sabana. Tot era tranquil i magnífic al desert. La cigonya cridava sobre'l seu niu, als boscos ressonaven el cant monoton de les guatles, el xiulet dels papagais, els bramuls dels bisonts i els renills dels cavalls siminoles.

» La nostra passejada fou quasi muda. Jo caminava al costat d'Atala; ella tenia'l cap de la corda, que jo l'havia forçada de rependre. Algunes vegades ploravem, altres provavem de somriure. Una mirada tant aviat dirigida al cel, tant aviat llençada a terra, una orelleta atenta al cant de l'aucell, un gest cap a la posta, una mà tendrament agafada, un pit a voltes palpitant, a voltes tranquil, els noms de Chactas i d'Atala dolçament repetits per intervals... Oh primera passejada de l'amor, cal que'l teu record siga ben poderós, ja que després de tants anys de dissort encara agites el cor del vell Chactas!

» Que'n són d'incomprensibles els mortals agitats per les passions! Jo acabava d'abandonar el generós López, acabava d'exposar-me a tots els perills per esser lliure; en un instant

la mirada d'una dòna havia canviat els meus gustos, les meves resolucions, els meus pensaments. Oblidant el meu país, la meva mare, la meva cabana i la mort horrorosa que m'esperava, m'havia tornat indiferent a tot allò que no fos Atala. Sense força per elevar-me a la raó de l'home, havia caigut d'un plegat en una mena d'infància; i, lluny de poder fe re per a sustreure-m als mals que m'esperaven, hauria tingut quasi necessitat que s'ocupessin de fer-me dormir o menjar.

» Fou, doncs, debades que, després de les nostres excursions per la savana, Atala, caient als meus genolls, m'invités de nou a deixar-la. Jo vaig dir-li que tornaria sol al campament si ella refusava tornar-me a lligar al peu del meu arbre. Ella va veure-s obligada a satisfer-me, esperant convence-m una altra vegada.

» L'endemà d'aquella jornada, que decidí del destí de la meva vida, ens aturàrem en una vall no gaire lluny de Cuscowille, capital de Siminoles. Aquests indians, units als Moscogulges, formen entre ells la confederació dels Creeks. La filla del país de les palmeres va venir a trobar-me a mitja nit. Va conduir-me a un gran bosc de pins, i va renovar els seus precs perquè m'escapés. Sense respondre-li, vareig pendre la seva mà en la meva, i vaig obligar an aquella cabirola assedegada a anar a perdre-s dins del bosc. La nit era deliciosa. El geni dels aires espolsava sa cabellera blava, embaumada de l'olor dels pins, i's respirava

la feble aroma d'ambre que exhalaven els codrils ajeguts sota els tamarins dels rius. La lluna brillava en mig d'un atzur sense macula, i sa llum grisa de perla coronava'l cim indeterminat dels boscos. Cap soroll se feia sentir, fbra de no sé quina harmonia llunyana que regnava en el pregon de la selva: s'hauria dit que l'ànima de la solitud sospirava en tota l'amplitud del desert.

» Descobrim a través dels arbres un jove que, amb una teia encesa a la mà, semblava'l geni de la primavera recorrent els boscos per animar la natura. Era un amant que anava a saber la seva sort a la cabana de sa estimada.

» Si la verge apaga la flama, es que accepta els juraments; si ella's cobreix amb el vel sense apagar-la, el rebutja com espòs.

» El guerrer, escorrent-se entre les ombres, cantava a mitja veu aquestes paraules:

» «Avançaré'ls passos del dia sobre'l cim
» de les montanyes, per cercar la meva coloma
» solitària per entre'ls roures del bosc.

» » He lligat al seu coll un collaret de por-
» celanes. S'hi veuen tres grans vermells pel
» meu amor, tres violetes pels meus temors,
» tres blaus per les meves esperances.

» » Mila té'ls ulls d'hermini i la cabellera es
» lleugera com un camp d'arroç; la seva boca
» una petxina rosa guarnida de perles; els seus
» pits són com dos cabridets sense taca, nats, al
» mateix dia, d'una sola mare.

» » Pugui Mila apagar aquesta flama! Pugui

» la seva boca vessar sobre meu una ombra
» voluptuosa! Jo fertilitzaré'l seu sí. L'esperança
» de la patria penjarà de sa mamella feconda, i
» jo fumaré la meva pipa de pau sobre'l breç
» del meu fill.

» » Ah! Deixeu-me avançar els passos del
» dia sobre'l cim de les montanyes, pera cer-
» car la meva coloma solitaria entre'ls roures
» del bosc! »

» Així cantava aquell jove, els quals accents portaren la torbació fins al fons de la meva ànima i varen fer trasmudar el rostre d'Atala. Les nostres mans unides fremiren l'una dins l'altra. Però varem esser distrets d'aquesta escena per una altra no menos perillosa per nosaltres.

» Passàrem aprop d'una tomba d'un infant, que servia de limit a dugues nacions. L'havien posada a la vora del camí, segons la costum, a fi que les dònes joves, anant a la font, poguessin atraure a llur sina l'ànima de l'innocent criatura i tornar-la a la patria. En aquest moment s'hi oviraven esposes novelles que, desitjant les dolçors de la maternitat, provaven, mig obrint els seus llavis, de recullir l'ànima del petit infant que'ls semblava veure vagar sobre les flors. La veritable mare va venir després a deixar una garba de moresc i de flors de liiri blanques damunt la tomba. Regà la terra amb la seva llet, s'assegué damunt l'herba humida i parlà al seu infant amb una veu eternida:

» «— Per què't ploro en el teu breç de terra, oh mon novell nat? Quan l'aucellet se fa gran cal que cerqui'l seu aliment, i troba pel desert molts grans amagats. Al menes has desconegut els plors; al menes ton cor no ha estat exposat a l'alè devorador dels homes. La poncella que's mustiga dins del seu botó mor amb tots els seus perfums, com tu, oh fill meu!, amb tota la teva ignocencia. Feliços aquells que moren al breçol! No han conegut sinó'ls petons i els somriures d'una mare!»

» Subjugats ja pel nostre propi cor, ens sentirem retuts per aquestes imatges d'amor i de maternitat, que semblaven perseguir-nos en aquelles solituds encantades. Vaig emportar-me Atala en els meus braços al fons del bosc, i vaig dir-li coses que inutilment cercaria avui en els meus llavis: el vent del mig-jorn, estimat fill meu, perd la seva escalfor passant sobre montanyes de glaç. Els records de l'amor en el cor d'un vell són com els focs del dia reflectats per l'esfera apacible de la lluna, llavors que'l sol ha anat a la posta i que'l silenci s'extén sobre les barraques dels selvatges.

» Qui podia salvar a Atala? Qui podia privar-la de sucumbir a la natura? Re més que un miracle, sens dubte; i aquest miracle va complir-se. La filla de Sinagham va recórrer al Déu dels cristians: se precipità a terra i pronuncià una oració fervorosa, dirigida a sa mare i a la reina de les verges. Es desde aquest moment, oh René!, que he concebut una

meravellosa idea d'aquesta religió que, en els boscos, al mig de totes les privacions de la vida, pot omplir de mil dons els infortunats; d'aquesta religió que, oposant el seu poder al torrent de les passions, se basta ella sola per vence-les quan tot les afavoreix: el misteri dels boscos, l'absència dels homes, la fidelitat de les ombres. Oh! I com me sembla divina la senzilla selvatge, l'ignorant Atala, que, de genolls davant d'un vell pi caigut, com si fos al peu d'un altar, endreçava al seu Déu pregaries per un amant idolatral Els seus ulls aixecats a l'astre de la nit, la seva cara brillant de llagrimes de pietat i d'amor, eren d'una bellesa immortal. Moltes vegades me semblà que anés a empendre la volada cap al cel; moltes vegades m'imaginava veure davallar entre'ls raigs de la lluna i sentir entre les branques dels arbres aquests genis que'l Déu dels cristians envia als ermitans de les montanyes quan ha resolt cridar-los an Ell. Jo vaig entristir-me, car temia que Atala no hagués de passar sinó uns pocs moments més sobre la terra.

» Amb tot, ella vessà tantes llagrimes, se mostrà tant malhaurada, que jo estava quasi a punt d'allunyar-me, quan de sobte'l crit de mort ressona a la selva. Quatre homes armats se llencen sobre mi: havíem estat descoberts; el capdill havia donat l'ordre de perseguir-nos.

» Atala, que semblava una regina per la majestat del seu caminar, desdenyà de parlar

an aquells guerrers. Els envià una mirada orgullosa i va anar a trobar Simaghan.

» No va poder conseguir re. Feren doblar els meus guardians, multiplicaren les meves cadenes, s'allunyà de mi a la meva estimada. Passen cinc nits i vestllem Apalachucla, situada a la vora del riu Chata-Uche. Llavors me coronen de flors, me pinten la cara de blau i vermelló, me pengen perles al nas i a les orelles i'm posen a la mà un chichikué¹.

» Guarnit així per al sacrifici, faig l'entrada en Apalachucla voltat dels crits de la multitud. Estava perdut, quan tot d'una se sent el sò d'un caragol, i el mico, o el príncep de la tribu, dóna ordres de reunir-se.

» Ja sabs, fill meu, els torments que imposen els selvatges als presoners de guerra. Els missioners cristians, amb imminent perill de llur vida, i amb una caritat incansable, havien arribat en moltes tribus fins a fer substituir un esclavatge bastant suau als horrors de la foguera. Els Muscogulges no havien encara adoptat aqueixa costum, més un partit nombrós s'era declarat en favor seu. I era per resoldre sobre aquesta important qüestió que'l mico convocava els sachems. Me varen dur al lloc de les deliberacions.

» No gaire lluny d'Apalachucla s'aixecava sobre un montícul isolat el pabelló del consell.

---

1) Instrument de musica dels selvatges.

Tres cercles de columnes formaven l'elegant arquitectura d'aquella rotonda. Les columnes eren de xiprer polit i esculpit; augmentaven d'alçaria i de gruix i disminuïen en nombre a mida que s'acostaven al centre, senyalat amb un pilar unic. Del cim d'aquest pilar sortien peces d'escorça que, apoiant-se al cim de les altres columnes, cobrien el pabelló en forma de ventall.

» El Consell se reuneix. Cinquanta vells, amb capa de castor, s'arregleren sobre uns graons al davant de la porta del pabelló. El gran capdill s'asseu al mig de tots, tenint a la mà la pipa de la pau mig tenyida en senyal de guerra. A mà dreta dels vells se colliquen cinquanta dònes cobertes amb mantells de plomes de cigne. Els capdills, el tomahawk¹ a la mà, el plumall al cap, els braços i el pit tenyits de sang, ocupen l'esquerra.

» Al peu de la columna central crema'l foc del Consell. El primer joglar, voltat dels vuit guardians del temple, vestit de llargs habits i portant un duc dissecat sobre'l cap, vessa un raig d'oli de copalma sobre la flama i ofereix un sacrifici al Sol. Aquesta triple renglera de vells, de matrones i de guerrers; aquests sacerdots, aquests nuvols d'encens, aquest sacrifici, tot contribueix a donar an aquest Consell un aspecte imponent.

---

1) La dextral.

» Jo estava de peu, engrillonat, al mig de l'assamblea. Acabat el sacrifici, el mico pren la paraula i exposa amb simplicitat l'afer objecte del Consell. Deixa anar un collar blau en mig de la sala en testimoniatge del que acaba de dir.

» Llavors un sachem de la tribu de l'Aliga s'aixeca i parla així:

» — Mon pare'l mico, sachems, matrones, guerrers de les quatre tribus de l'Aliga, del Castor, del Serpent i de la Tortuga, no canviem per res les costums dels nostres avis: cremem el presoner i no afeblim mai el nostre coratge. És dels blancs la costum que se us proposa: no pot ser sinó funesta. Doneu un collar vermell que contingui les meves paraules. He dit.

» I ell llença un collar vermell en mig de l'assambla.

» Una matrona s'aixeca i diu:

» — Oh mon pare l'Aliga, vós teniu l'astúcia d'una guineu i la calma prudent d'una tortuga. Jo vui polir amb vós la cadena de l'amistat i plantarem tots dos junts l'arbre de la pau. Però canviem les costums dels nostres avis en tot allò que continguin de funest. Tinguem esclaus que conreïn els nostres camps i no sentim mai més els crits dels presoners que fan tremir d'esglai les entranyes de les mares. He dit.

» Així com les ones de la mar esclaten durant la tempesta; així com a la tardor les

fulles seques rodolen en ales del torb; així com les canyes del Mescacebé se dobleguen i se redrecen en una sobtada inundació; així com un gran remat de cervos bramula al fons de la boscuria, així mateix s'agitava i mormorava'l Consell. Sachems, guerrers, màtrones parlen els uns després dels altres, o tots d'un plegat. Les passions se topen, les opinions se divideixen, el Consell va a disoldre-s; però, a la fi, la costum antiga triomfa i'm condemnen a la foguera.

»Una circumstancia vingué a retardar el meu suplici: la *Festa dels morts* o el *Festí de les ànimes* era proxima a celebrar-se. Es costum no fer morir cap captiu durant els dies consagrats an aquesta cerimonia. Van voltarme d'una severa vigilancia, i sens dubte'ls sachems allunyaren la filla de Simaghan, car no la vaig veure més.

»Mentrestant les nacions velnes de més de trescentes llegües a l'entorn arribaven en massa per celebrar el *Festí de les ànimes*. Bastiren una gran cabana en un lloc apartat. El dia senyalat, cada tribu desenterrà les despulles dels seus pares de llurs tombes respectives i sospengueren les ossamentes per ordre i per families de les parets de la *Sala comuna dels avis*. Els vents (havia sobrevingut una tempestat), les boscuries, les catarates mugien a fòra, mentre'ls vells de les diverses nacions pactaven els tractats de pau i d'aliança sobre els òssos de llurs pares.

» Se celebren els jocs funeraris, els corsos, la bala, les tabes. Dugues donzelles proven d'arribaçar-se un branquilló de salzer. Els botons de llurs pits vénen a tocar-se; llurs mans giravolten sobre la vareta que elles aixequen per damunt de llurs caps. Llurs peus nusos s'entrellacen, llurs boques se troben, llurs dolços alens se confonen; miren llurs mares i's tornen vermelles: se les aplaudeix¹. El joglà invoca Michabon, el geni de les aigües. Conta les guerres de la gran Llebra contra Matchimanitú, el déu del mal. Evoca'l primer home i Atahensic, la primera dona, llençats del cel per haver perdut l'ignocència; la terra envermellida de sang fraternal; Juskeka l'impíu immolant el just Tahuistsaron; el diluvi esclatant a la veu del gran Esperit; Massú, l'únic salvat en la seva barca feta d'escorça d'arbre, i el corb enviat a descobrir la terra; evoca també la bella Endae, allunyada de la regió de les ànimes per les dolces cançons del seu espòs.

» Després d'aquests jocs i d'aquests cànctics se prepararen a donar als avis una eternal sepultura.

» A una de les vores del riu Chatauche hi havia una figuera selvatge, que'l culte dels pobles havia divinísat. Les donzelles tenien costum de rentar llur roba d'escorça en aquest

---

1) La rojor es sensible en les donzelles selvatges

indret i d'extendre-la al buf del desert a les branques del vell arbre. Havien obert allí una immensa tomba. Surten de la sala funerària tot cantant l'himne de la mort, portant cada família algunes despulles sagrades. Arriben a la tomba, hi dipositen relíquies, les hi van deixant per capes, separant-les per medi de pells d'ós i de castor; aixequen sobre la tomba un pujolet, i al cim hi planten l'*Arbre dels plors i de la sòn*.

» Planyem els homes, fill estimat! Aquests indians mateixos, les quals costums són tant piedoses, aquestes mateixes dones que m'havien demostrat un interès tant viu, ara demanaven a grans crits el meu suplici, i nacions senceres retardaven llur partença per a tenir el plaer de veure un home jove sofrint torments espantables.

» En una vall, cap al nord, a una certa distancia de la gran vila, hi havia un bosc de xiprers i d'abets, nomenat el *Bosc de Sang*. S'hi anava entre les runes d'un d'aquests monuments d'origen desconegut i que són obra d'algun poble al present ignorat. Al mig d'aquest bosc s'extenia un espai de sorra ont se sacrificaven els presoners de guerra. M'hi conduïren en triomf. Ho preparen tot per al meu sacrifici: planten el pilar d'Areskoni; pins, óms, xiprers cauen als cops de la destrat; s'aixeca la foguera; els espectadors construeixen amfiteatres amb branques i troncs d'arbres. Cadascú s'inventa un suplici: l'un pro-

posa que m'arrenquin la pell del crani, l'altre que m'cremin els ulls amb teies ardentes. Jo començo la meva cançó de mort:

» «Jo no tinc cap por dels torments; soc
» valent, oh Muscogulges! Jo us desafio; jo us
» menyspreo més que si fossiu dònès. Mon
» pare Outalissa, fill de Miscú, ha begut al crani
» dels vostres més famosos guerrers; no arri-
» bareu a treure un sol sospir del meu cor.»

» Provocat per la meva cançó, un guerrer m'atravessà'l braç amb una sageta. Jo vaig dir: — Germà, moltes gracies.

» Malgrat l'activitat dels butxins, els preparatius del suplici no van poder-se enllestir abans de la posta del sol. Fou consultat el Joglar, el qual manà que no torbessin els genis de les ombres, i la meva mort fou encara aplaçada fins a l'endemà. Però, amb l'impaciència de fruit de l'espectacle i per a ser més a punt a trenc de dia, els indians van restar tots al *Bosc de Sang*. Van encendre grans focs i van celebrar festins i dances.

» Amb això, a mi m'havien extès d'espatlles. Lligades a estaques clavades en terra, van voltar-me de cordes el coll, els peus i els braços. Sobre aquestes cordes jeien alguns guerrers, talment que jo no podia fer el més petit moviment sense que aquells ne fossin advertits. La nit avança; els cants i les dances minven gradualment; els focs no il·lencen més que una resplendor rogenca, entre la qual se veuen passar les ombres d'alguns selvatges;

tot dorm; a mida que la fressa dels homes s'afebleix, la remor del desert augmenta i al garbugi de les veus segueixen els planys del vent de la selva.

» Era l'hora en que l'india jova que acaba de ser mare se desperta de sobte al mig de la nit, car ha cregut sentir els crits del seu primer nat, que li demana'l dolç aliment. Els ulls clavats al cel, ont la lluna creixent flotava entre'ls nuvols, jo reflexionava sobre'l meu destí. Atala'm semblava un monstre d'ingratitude: abandonar-me al moment del suplici! Jo que m'havia entregat a les flames abans que abandonar-la! I, amb tot, jo sentia que l'estimava sempre i que moriria joiós per ella.

» Hi ha en els goigs suprems un agulló que'ns desvetlla, com per advertir-nos que aprofitem aquell moment tant breu; en els suprems dolors, al contrari, un no sé què de pesant ens condorm: els ulls, fadigats de plorar, volen, naturalment, cloure's, i així la bondat de la Providencia's manifesta fins en els nostres infortunis. Jo vaig cedir, malgrat els meus esforços, an aquest sòn pesant de que gaudeixen algun cop els miserables. Somniava que'm treien les cadenes; m'imaginava sentir aquest interior refrigeri que s'experimenta quan, després d'haver estat fortament lligat, una mà compassiva desfà'ls nostres lligams.

» Aquesta sensació devingué tant viva que'm féu obrir els ulls. A la claror de la lluna,

que sortia entre dos nuvols, vaig entreveure una gran figura blanca abocada sobre meu i atenta a desfer silenciosament els meus lligams. Jo anava a llençar un crit, quan una mà, que vaig regonèixer a l'instant, va tapar-me la boca. Mancava no més una corda per deslligar, però semblava impossible tallar-la sense tocar un guerrer que la cobria tota amb el seu cos. Atala hi posa la mà; el guerrer mig se desvetlla i se dreça en el seu lloc. Atala roman immobilitat i el mira. L'indià creu veure l'Esperit de les Ruïnes; se torna a ajeure, aclucant els ulls i tot invocant el seu Manítú. El nus ja es desfet. M'aixeco; segueixo la meua lliberatriu, que m'allarga l'extrem d'un arc, tenint ella l'altre extrem. Però, quants perills ens voltent! Tant aviat som a punt d'ensopegar amb selvatges adormits, com ens interroga un centinella; i Atala respon estrafent la veu. Se senten crits d'infants i lladrucs de goços. Tantost ens trobem fora del cercat funest, grans udolaments s'aixequen del fons de la selva. El campament se desperta, mil focs s'encenen, per tots costats se veuen selvatges corrent amb grans teies flamejants. Nosaltres precipitem la nostra carrera.

»Quan l'aïba s'aixecà sobre ls Apalaches ja erem molt lluny. Quina fou la meua felicitat quan vaig trobar-me un altre cop encara amb Atala, amb Atala la meua lliberatriu, amb Atala que's donava a mi per sempre! No vaig poder dir mot: caient de genolls, vaig dir a la

filla de Simaghan: «—Els homes són ben poca cosa; però quan els genis els visiten, llavors no són absolutament res. Vós sou un geni, vós m'heu visitat i no puc parlar davant vostre». Atala va allargar-me la mà amb un somris. «—Es menester—va dir ella—que jo us segueixi, ja que no voleu fugir sense mi. Aquesta nit he seduit el Joglar per medi de presents, he embriagat els vostres butxins amb l'essència del foc¹, i he exposat la meva vida per vós, ja que vós heu donat la vostra per mi. Sí, jove idolatra, —afegí ella amb un accent que va esglaiar-me; — el sacrifici serà recíproc.»

»Atala va donar-me les armes que havia tingut la previsió de portar; després va guarir-me la ferida. Aixugant-la amb una fulla de papaia, la regava amb les seves llagrimes. «—Es un balsem — li deia jo — que tu vésses en la meva ferida.» «—Temo més aviat que no sien metzines», va respondre ella. Esquinsà un vel del seu pit, féu amb ell un pegat i va posar-me'l lligant-lo amb un rull dels seus cabells.

»L'embriaguesa, que dura molt temps entre els selvatges i que per ells es una mena de malaltia, els privà, sés dubte, de que'ns perseguissin durant les primeres jornades. Si després van cercar-me, es probable que fos per la banda de ponent, persuadits de que hauriem intentat

---

1) L'aiguardent.

tornar al Mescacebé; però nosaltres havíem emprès el nostre camí cap a l'estrella mobil¹, prenent per guia la molça del tronc dels arbres.

»No vam trigar gaire a adonar-nos que havíem guanyat ben poca cosa amb la meua llibertat. El desert desplegava llavors al davant nostre les seves solituds infinides. Sense cap experiència de la vida dels boscos, desviats del nostre veritable camí i marxant a l'atzar, què fóra de nosaltres? Sovint, tot mirant Atala, recordava aquella antiga història d'Agar que en López m'havia fet llegir, i que arribà al desert de Bersabée, molts segles ha, llavors que'ls homes, ja feia tres edats, vivien d'ànglans.

»Atala'm féu un mantell amb la segona escorça d'un freixe, car jo anava gairebé despullat. Va brodar-me també uns mocassins² de pell de rata muscada amb pèl de porc espí. Per la meua part jo cuidava del seu ornament. Ara li posava sobre'l cap una corona feta amb les malves blaves que trobavem pel camí, als cementiris indis abandonats; ara li feia collarets amb grans vermells d'azalea, i llavors jo'm posava a somriure tot contemplant la seva portentosa bellesa.

»Quan trobavem un riu, el passavem sobre troncs o bé nedant. Atala recolzava una mà

---

1) El nord.

2) Calçat indi.

sobre la meua espatlla i com dos cignes viatgers atravesavem les ones solitàries.

» Sovint, durant les grans calors del dia, cercavem un abric sota les molces dels cedres. Gairebé tots els arbres de La Florida, en particular el cedre i l'alsina, són coberts d'una molça blanca que baixa de les branques fins a terra. De nit, quan al clar de lluna ovireu sobre la nuesa d'una savana una alsina isolada revestida d'aquest mantell, creurieu veure un fantasma arrocegant per terra'ls seus vels. No es menos pintoresca de dia l'escena, car un nuvol de papellones, de mosques brillants, de colibrins, de papagalls verds, de gralles d'atzur, ve a encastar-se sobre aquestes molces, talment que produeixen l'efecte d'un tapiç de llana blanca en el qual l'obrer europeu hagués brodat insectes i aucells de brillant matiç.

» En un d'aquests riallers sojorns, construïts pel Gran Esperit, era ont ens reposavem sota l'ombra. Quan els vents venien del cel per gronxolar aquest gran cedre; quan el castell aeri bastit sobre les branques anava breçant-se amb els aucells i els viatgers endormits sota'ls seus abrics; quan mil sospirs eixien dels corredors i de les voltes del mobil edifici, mai per mai les meravelles del món antic han estat comparables amb aquest monument del desert.

» Cada vespre encenïem un gran foc i aixecavem la cabana de viatge amb una escorça sostinguda per quatre estaques. Si jo matava

un gall selvatge, una tórtora, un faisà de bosc, el sospeniem al damunt del foc, a l'extrem d'un bastó, i deixavem al vent el treball de girar al seu pler la presa del caçador. Menjavem molces de les que'n diuen *budells de roca*, escorces dolces de bedoll i pomes de Maig, que tenen un gust entre pressec i framboesa. La noguera negra, l'erable, el sumac, proveïen de vi la nostra taula. Alguna vegada anava a cercar entre les canyes una planta la qual flor allargada en forma d'esperó copsava un regalim de la rosada més pura. Beneïem la Providencia, que, sobre la feble tija d'una flor, havia colocat aquesta fonteta transparent en mig d'estanys corromputs, així com ha posat l'esperança al fons dels cors llatzerats pel dolor, així com ha fet brollar la virtut del fons de les miseries de la vida.

✱ Però, oh dissort!, jo vaig adonar-me ben aviat que m'havia enganyat sobre la calma aparent de l'Atala. A mida que avençavem, ella devenia trista. Sovint s'extremia sense causa, i girava precipitadament el cap. La sorpresa fixant en mi un esguard apassionat, que a l'instant ella adreçava al cel amb una profunda melangia. Allò que m'esglaiava sobre tot era un secret, un pensament amagat al fons de la seva ànima, que jo migveïa dins els seus ulls. Sempre atraïent-me i rebutjant-me, reanimant i destruint les meves esperances quan creïa haver avençat un pas pel camí del seu cor, acabava per retrobar-me al mateix

punt. Quantes vegades ella m'havia dit: «—Oh, el meu jove aimant! Jo t'estimo com el desert amb totes les seves flors i tots els seus ventijols! Si m'aboco sobre teu, m'extremeixo; si la meva mà cau sobre la teva, me sembla que vaig a morir. L'altre dia'l vent portà'ls teus cabells sobre'l meu rostre mentre tu't dellaçaves sobre'l meu pit; jo'm pensava sentir la lleu carícia dels Esprits invisibles. Sí: jo he vist les cabiroles de la montanya d'Occona, jo he sentit els raonaments dels homens carregats d'anys; però la dolçor dels cabridets i la saviesa dels vells no són tant potents ni tant fortes com les teves paraules. Més, ail, pobre Chactas, jo no seré mai la teva esposa!»

» Les perpetuals contradiccions de l'amor i de la religió d'Atala, l'abandonament de la seva tendresa i la castedat de les seves costums, l'altivesa del seu caracter i la seva pregonia sensibilitat, l'elevació de la seva ànima en les grans coses, la seva susceptibilitat en les petites, tot feia d'ella, davant de mi, un ser incomprendible. Atala no podia exercir sobre un home un feble domini: plena de passions, ella era plena de força; calia adorar-la o odiar-la.

» Passades quinze nits d'una marxa precipitada, varem entrar a la serra de les montanyes Alleganys i varem assolir un dels braços del Tenes, riu que va a morir a l'Ohio. Ajudat dels consells d'Atala, vaig construir una canoa que vaig envernçar amb goma de

prunera, després d'haver-ne recosit les escorces amb arrels d'abet. Llavors vaig embarcar-me amb Atala i ens varem abandonar a la corrent del riu.

» El vilatge indi de Sticol, amb les seves tombes piramidals i les seves cabanes enrundades, s'ovirava a mà esquerra, a l'altra banda d'un puig; deixavem a mà dreta la vall de Keow, limitada per la perspectiva de les cabanes de Jose, sospeses al single de la montanya del mateix nom. El riu que'ns arrocegava s'escorria entre altíssimes timberes, a l'extrem de les quals brillava'l sol de posta. Aquestes pregones solituts no eren torbades per la presència de l'home. No varem veure més que un caçador indià, que, recolzat en el seu arc i immobilitat sobre'l cim d'una roca, semblava una estatua elevada en la montanya al geni d'aquests deserts.

» Atala i jo uniem el nostre silenci al silenci d'aquella escena. De sobte la filla de l'exil féu vibrar pels aires una veu plena d'emoció i de melangia: cantava la patria llunyana:

» « Benhaurats aquells que no han vist el
» fum de les festes de l'extranger i que no
» s'han assegut més que als festins de llurs
» pares!

» « Si'l gaig blau del Mescacebé deia a la
» sèns-rival de les Florides:— Per què't planys
» tant tristament? No tens aquí belles aigües i
» bells ombratges i tota mena d'herbes com en

» les teves boscuries? — Sí, — respondria la
» sèns-rival fugitiva; — però'l meu niu es sos-
» pès al gessamí. Qui me'l portarà? I el sol de
» la meva savana'l tens tu?

»» Benhaurats aquells que no han vist el
» fum de les festes de l'extranger i que no
» s'han assegut més que als festins de llurs
» pares!

»» Després de les hores d'un viatge penós,
» el viatger s'asseu tranquilament. Contempla
» al seu voltant les cases dels homes: el viatger
» no té un lloc ont reposar el seu cap. El viatger
» truca a la cabana, deixa'l seu arc darrera la
» porta, demana hospitalitat; l'amo fa un gest
» amb la mà; el viatger torna a pendre'l seu
» arc i s'entorna al desert.

»» Benhaurats aquells que no han vist el
» fum de les festes de l'extranger i que no s'han
» assegut més que als festins de llurs pares!

»» Meravelloses rondalles contades al vol-
» tant de la llar, tendres expansions del cor,
» llarga habitut d'estimar tant necessaria a la
» vida, vosaltres heveu omplert els jorns d'a-
» quells que no han abandonat llur país natal!
» Llurs tombes són en llur patria, amb el sol
» ponent, els plors de llurs amics i els encants
» de la religió.

»» Benhaurats aquells que no han vist el
» fum de les festes de l'extranger i que no s'han
» assegut més que als festins de llurs pares!»

» Així cantava Atala. Res interrompia la
seva complanta, fòra la fressa insensible de la

nostra canoa vogant per les aigües. En dos o tres indrets solament va respondre-li un feble eco, que la repetí a un segon més feble, i aquest a un terç, més feble encara. Semblava que les ànimes de dos enamorats altre temps infortunats com nosaltres, atrets per aquesta melodia eternidora, se plavien en sospirar-ne'ls darrers sons per la montanya.

» La solitud, la presència continua de l'objecte aïmat, la nostra mateixa dissort, feien créixer a cada instant el nostre amor. L'Atala començava a sentir-se mancada de força, i les passions, rendint el seu cos, anaven a triomfar de la seva virtut. Ella invocava molt sovint la seva mare, la qual ombra irada semblava volgués aplacar. Algun cop me demanava si jo veia flames que eixien de terra. En quant a mi, agotat de fadiga, però sempre abrusat de desig, pensant que m'era per sempre més perdut sense esperança al fons d'aquelles boscuries, cent voltes vaig sentir-me empès a agafar la meva esposa entre'ls meus braços, cent voltes vaig proposar-li bastir una cabana en aquelles ribes i sojornar-hi per tota la vida. Més ella resistia sempre. « — Penseu, — me deia ella, — jove amic meu, que un guerrer se deu a la seva patria. Què es una dòna comparada als deures que tu has de cumplir? Coratge, fill d'Outalissa! No murmuris contra'l teu destí. El cor de l'home es com l'esponja del riu, que tantost beu un doll pur en temps de bonança, tantost s'infla d'una aigua fangosa

quan el cel ha enterbolit les aigues. L'esponja té'l dret de dir: «— Pensava que mai hi hauria tempestes, que'l sol no fóra mai abrusador».

» Oh Renat! Si es que tems els torbaments del teu cor, no't fiis mai de la solitud: les grans passions són solitaries, i transportar-les al desert es tornar-les a llur propi domini. Atuits de neguits i de temors, exposats a caure entre les mans dels indis enemics, a ser anegats en les aigues, picats per les serps, engolits per les feres, trobant dificilment un escas aliment, i no sabent cap a quin cantó girar els nostres passos, els nostres mals semblaven no poder créixer ja més, quan un accident vingué a posar-hi un terme.

» Era'l sol vintisset d'ençà de la nostra partença de les cabanes: la *lluna de foc*¹ havia començat el seu curs i tot anunciava una tempesta. A l'hora que les matrones indies sospenen la crossa del treball de les branques de la sabina i els papagalls s'ajiquen en les esberles dels xiprers, el cel començà a cobrir-se. Les veus de la solitud s'extingiren, el desert devingué silenciós i els boscos restaren en una calma universal. Ben aviat el rodolar d'un tro llunyà, prolongant-se per aquells boscos tant vells com el món, van fer-ne sorgir remors sublimes. Tement ser sorpresos per la pluja, cuitàrem a guanyar la vora del riu i soplujar nos dins un bosc.

---

1) Mes de Juliol.

» El lloc era un terrè aiguamollós. Avençavem amb pena sota una volta de smilax, entremig de cep de vinya, d'indigos, de fasols, de lianes pengivols, que se'ns entortolligaven pels peus com si fossin xarxes. El sol esponjós s'enfonsava sota'ls nostres peus, i a cada instant ens vèiem en perill de ser engolits dins dels clots. Innombrables insectes, enormes rats penats, ens cegaven; les serps de cascabell brugien per tot al voltant; i els llops, els óssos, els carcajons, els tigrets, que venien a amagar-se en llurs caus, omplien el bosc amb els llurs bramuls.

» Mentrestant, la foscor augmenta; els nuvols, arrocegant-se, penetren sota l'ombratge de la selva. El nuvol s'esquina, i el llamp dibuixa una ratlla de foc. Un vent impetuós, vingut de ponent, fa rodolar nuvols sobre nuvols; les boscuries se dobleguen, el cel s'obre un cop i altre cop, i al través de ses esclertes s'oviren nous cels i espais ardents. Quin esglaiós, quin magnífic espectacle! El llamp cala foc: l'incendi s'escampa com una cabellera de flames, unes columnes de guspines i de fum s'arboren fins als nuvols que llencen el llamp entre l'immens abrusament. Llavors el Gran Esperit cobreix al bosc i les montanyes d'espesses tenebres; del fons d'aquest immens caos s'aixeca un udolament confós format pel xiular dels vents, el gemegar dels arbres, el bramular de les feres, el bronzir de l'incendi i la caiguda incessant del llamp que xiula tot apagant-se dins les aigües.

» El Gran Esprit ho sabí. En aquell moment jo no veia res fóra d'Atala, jo no pensava més que en ella. Sota'l tronc inclinat d'un alber vaig poder protegir-la contra la pluja caient a torrentades. Segut jo mateix sota l'arbre, tenint la meva aimada sobre'ls genolls i escalfant els seus peus nusos entre les meves mans, jo'm sentia més feliç que la novella esposa que sent la primera vegada agitar-se'l seu fruit en el seu ventre.

» Paravem l'orella al soroll de la tempestat. Tot d'una vaig sentir una llagrima d'Atala relliscar sobre'l meu pit. «— Tempesta del cor, — vaig dir jo, — es una gota de la teva pluja? » Després, abraçant estretament la que estimava: «— Atala, — li deia, — m'amagues alguna cosa. Obre-m el teu cor, oh dolça vida! Ens fa tant de bé que un amic ens esguardi en la nostra ànima! Conta-m aquest altre secret del dolor que tu t'obstines en tenir callat. Ah! Ja ho veig: tu plores la teva patria ». Ella va respondre llavors: «— Fill dels homes, com podria plorar la meva patria, si'l meu pare no era pas del país de les palmeres? ». «— Com? — replicava jo amb una pregona estupefacció. — El vostre pare no era del país de les palmeres? Qui es, doncs, el que us ha portat en aquesta terra? Responeu-me. » Atala digué aquestes paraules:

» «— Abans que la meva mare hagués ofert com present de noces al guerrer Simaghan trenta eugues, vint brufols, cent mesures d'oli

d'aglà, cinquanta pells de castor i moltes altres riqueses, havia conegut un home de pell blanca. La mare de la meva mare li vessà aigua pel rostre i l'obligà a emmaridar-se amb el magnanim Simaghan, semblant a un rei i honorat pels pobles com un geni. Però la meva mare va dir al seu novell espòs: «—El meu ventre ha concebut: mateu me». Simaghan li va respondre: «—El Gran Esprit me guardi d'una tant mala acció! Jo no us mutilaré pas, no us tallaré el nas ni les orelles, car heu estat sincera i no haveu traït el meu llit. El fruit de les vostres entranyes serà'l meu fruit, i no us visitaré sinó fins després de la partença de l'aucell dels arroçars, quan la tretzena lluna haurà brillat». En aquest temps jo vaig rompre el sí de la meva mare i vaig començar a créixer, altiva com una espanyola i com una selvatge. La meva mare'm féu cristiana, a fi de que'l seu Déu i el Déu del meu pare fos també el meu Déu. Llavors el neguit d'amor l'anà a cercar i davallà fins a la petita cabana guarnida de pells, d'ont no surt mai».

»Tal fou l'història d'Atala. «—I qui era, doncs, el teu pare, pobra orfana? —li vaig dir. — Com el nomenaven els homes sobre la terra i quin nom portava entre'ls Genis?» «—Jo no he rentat mai els peus del meu pare, —va dir Atala; — jo no més sé que vivia amb la seva germana a Sant Agustí i que ha estat sempre fidel a la meva mare. *Felip* era'l seu nom entre'ls angels, i els homes el nomenaven *López*.»

» Dites aquestes paraules, jo llenço un crit que ressonà per tota la solitud. Els crits que feia en els meus transports se barrejaren amb el brugit de la tempesta. Extrenyent a Atala sobre'l meu cor, jo vaig exclamar, tot sanglotant: «— Oh germana meva! Oh filla del López! Filla del meu benefactor! ». Atala, esporuguida, va demanar-me d'ont me venia la meva torbació; però, quan va saber que en López era l'hoste generós que m'havia afillat a Sant Agustí i al qual havia abandonat per ser lliure, ella fou transportada de confusió i de joia.

» Ja era massa per als nostres cors aquella amistat fraternal que venia a visitar-nos i a junyir el seu amor al nostre amor. De llavors en avant els combats d'Atala devindrien inútils. En va jo vaig sentir com portava una mà sobre'l seu pit i feia un moviment extraordinari; ja l'havia agafada, ja m'havia ubriagat en el seu halè, ja havia begut tot l'encís de l'amor en els seus llavis. Els ulls aixecats al cel, a la llum dels llampecs, jo tenia la meva esposa entre'ls meus braços en presència de l'Omnipotent. Pompa nupcial, digna dels nostres infortunis i de la grandesa dels nostres amors; soperbes boscuries que ventaveu les vostres lianes i les vostres cupules, com si fossin les cortines i el pabelló del nostre llit; pins flamejants que formaveu les teieres del nostre himeneu, riu desbordat, montanyes mugidores, paorosa i sublim natura, no ereu

més que un espectacle preparat per enganyar-nos, i no poguerem ocultar per un moment, dins de les vostres tenebres misterioses, la felicitat d'un home?

» Atala no ofería sinó una feble resistència; jo tocava'l moment de suprema felicitat, quan de sobte un llamp violent, seguit d'un tro aixordador, atravessa l'espessor de les ombres, omple'l bosc d'emanacions de sofre i de viva llum i ajeu un arbre als nostres peus. Llavors fugim. Més, oh sorpresa!, en mig del silenci que segueix, sentim el sò d'una campana. Tots dos, aturats de sorpresa, parem l'orella an aquest sò tant estrany en mig d'un desert. A l'instant un goç lladra allí lluny; s'acosta, redobla'ls seus lladrucs, arriba i udola de joia als nostres peus; un vell solitari, amb una petita llanterna a la mà, el segueix al través de les tenebres de la selva.

» «— Siga beneïda la santa Providència! — exclamà ell, un cop ens hagué apercebuts. — Temps ha que us anava cercant. El nostre goç vos ha sentit desde'l començament de la tempestat i m'ha guiat fins aquí. Déu meu! I que'n sou de joves! Pobres nois! Com deveu haver patit! He portat una pell d'ós: serà per aquesta noia. Aquí teniu una mica de vi en la nostra carabaça. Que Déu sia lloat en totes ses obres! Es gran sa misericòrdia i sa bondat infinita!»

» Atala s'havia agenollat als peus del religiós. «— Pare de la pregaria, — li deia ella, —

Jo só cristiana. El cel t'ha enviat per salvar-me.» «— Filla meva, — digué l'ermità tot aixecant-la, — nosaltres toquem ordinàriament la campana de la missió durant la nit i durant les tempestats per guiar als vianants, i, com ho fan els nostres germans dels Alps i del Líban, havem ensenyat al nostre goç de descobrir els caminants esgarriats.» En quant a mi, comprenia amb prou feines l'ermità: aquesta caritat me semblava tant per damunt de les forces de l'home, que jo m'creia somniar. A la claror de la petita llanterna que portava'l religiós jo vesllumava la seva barba i els seus cabells regalant d'aigua; els seus peus, les seves mans i el seu rostre eren sagnants d'esgarrinxades de punxes. «— Bon vell, — vaig dir jo a la fi, — quin cor tens tu, que així no has temut ser ferit pel llamp?» «— Témer, — respongué'l vell amb una certa excitació, — témer quan hi ha homes en perill i als quals jo puc ser útil? Fóra un ben indigne servidor de Jesucrist!» «— Però ja sabs — li vaig dir — que jo no soc cristià?» «— Jove, — respongué l'ermità, — vos he demanat la vostra religió? Jesucrist no ha dit pas: «La meva sang rentarà aquest i no aquell». Ell ha mort pel jueu i pel gentil, i en tots els homes no ha vist re més que germans. Això que estic fent ara per vosaltres es ben poca cosa i trobarieu en altres bandes molts altres socorsos; però la gloria d'això no ha de correspondre als sacerdots. Què som nosaltres, febles solitaris, més que grollers instruments

d'una obra celestial? Ah! ¿Qui voldria ser el soldat prou covard per recular quan el seu capità, la creu en ses espatlles i el front coronat d'espines, camina al davant d'ell a l'ajuda dels homes?»

»Aquestes paraules van corpendre-m; els ulls van omplir-se'm de llagrimes d'admiració i de tendresa. «— Fills meus estimats, — digué'l missioner, — jo tinc el govern, en mig d'aquests boscos, d'una petita colònia dels vostres germans selvatges. La meua gruta es bastant aprop d'aquí, a la montanya; veniu a escalfar-vos a casa meua: no hi trobareu les comoditats de la vida, però hi tindreu un abric, i cal encara remerciar la divina bondat, car n'hi ha molts d'homes que no tenen cap alberg.»

ELS TREBALLADORS

»Hi ha justos la qual consciència es tant tranquila que no's pot estar prop d'ells sense compartir la pau que s'exhala, per dir-ho així, de llur cor i de llurs paraules. A mida que'l solitari parlava, jo sentia les passions aplacar-se dins del meu pit, i la mateixa tempestat del cel semblava allunyar-se a la seva veu. Els nuvols s'esvairan prou aviat per permetre'ns abandonar el nostre soplúig. Eixírem del bosc i començarem a pujar la vessant d'una alta montanya. El goç anava al davant nostre, portant a l'extrem d'un bastó la llanterna

apagada. Jo tenia a la meua la mà d'Atala i anavem seguint el missioner. Aquest se girava tot sovint per mirar-nos, contemplant amb pietat la nostra dissort i la nostra joventut. Del seu coll portava penjat un llibre; s'apoiava en un bastó blanc. Era de bona alçada, la seva figura palida i magra, la seva fesomia senzilla i sincera. No tenia pas les faccions mortes i borroses de l'home nat sense passions: s'endevinava que havia passat dies d'afflicció, i les arrugues del seu front mostraven les belles cicatrius de les passions guarides per la virtut i per l'amor de Déu i dels homes. Quan ens parlava de peu i tot immobilitat, la seva llarga barba, els seus ulls modestament abaixats, el sò afectuós de la seva veu, tot prenia en ell un cert aire serè i sublim. Qui hagi vist, com jo, el pare Aubry caminant sol amb el seu bastó i el seu breviar pel desert, té una veritable idea del viatger cristià.

» Després d'una mitja hora de camí perillós pels corriols de la montanya, arribarem a la gruta del missioner. Hi entrarem, fent-nos pas al través d'eures i giraumonts humits que la pluja havia fet caure de les roques. No hi havia en aquest lloc més que unes estovalles de fulles de papaia, una carabaça per treure aigua, alguna terrissa, una aixada, una serp mansa, i, sobre una pedra que servia de taula, un Sant Crist i el llibre dels cristians.

» L'home dels antics jorns s'apressà a encendre foc amb lianes seques; va moldre mo-

resc entre dugues pedres, i, fent-ne una coca, la posà a coure sota la cendra. Quan la coca hagué pres al foc un bell color daurat, ens la serví cremant encara, amb crema de nous en un vas d'erable. En arribant al vespre, un vespre ple de serenitat, el servent del Gran Esprit ens proposà d'anar a seure-ns a l'entrada de la gruta. El seguirem fins aquest lloc, d'ont se dominava un immens panorama. Les despulles de la tempestat fugien en desordre cap a l'orient; les flames de l'incendi que arborava els boscos ferits pel llamp brillaven encara en la llunyania; al peu de la montanya, un bosc de pins tot sencer se veia ajegut sobre'l llit del riu, i la corrent arrocegava tot d'un plegat les argiles disoltes, les soques dels arbres, els cosos dels animals i dels peixos morts, dels quals se veia'l ventre argentat surar per sobre les aigües.

» Fou en mig d'aquesta escena que Atala contà la nostra historia al gran Geni de la montanya. El seu cor se commogué i algunes llagrimas lliscaren sobre la seva barba. « — Filla meva, — va dir a l'Atala, — cal que oferiu els vostres sofriments a Déu, per la qual gloria ja haveu fet tantes coses. Ell vos donarà el repòs. Mireu fumejar aquestes boscuries, assecar-se aquests torrents, esvair-se aquests núvols: creieu que Aquell que pot calmar una tempestat com la passada no podrà així mateix aplacar les revoltes del cor de l'home? Si es cas que no teniu millor refugi, estimada filla, jo

us ofereixo un lloc en mig del remat que he tingut el gran honor de portar a Jesucrist. Jo instruiré Chactas i us el donaré per espòs quan serà digne de ser-ho.»

» Dites aquestes paraules, jo vaig caure als peus del solitari vessant llagrimes de joia, però Atala devingué palida com la mort. El bon vell m'aixecà amb benignitat, i vaig adonar-me llavors que tenia les dugues mans mutilades. «— Ah! Els barbres! », va dir ella.

» «— Filla meva, — féu el pare amb un dolç somris, — què es això en comparança amb lo que ha patit el meu diví Mestre? Si'ls indis idolatres m'han martiritzat, es que són pobres cegos que Déu il·luminarà un dia. Jo'ls estimo més encara en proporció als mals que m'han fet. Jo no he pogut restar en ma patria, ont havia tornat, i ont una reina il·lustre m'ha fet l'honor de voler contemplar aquestes humils senyals del meu apostolat. I quina recompensa més gloriosa podia jo rebre pels meus treballs que la d'haver obtingut del suprem jerarca de la nostra religió la llicència de celebrar el diví sacrifici amb aquestes mans mutilades? No'm restava altra cosa a fer, després d'un tal honor, que'l treballar per fer-me'n digne: he tornat al Nou Món a consumir lo que'm resta de vida en servei del meu Déu. Aviat farà trenta anys que habito aquesta solitud, i demà'n farà vintidós que he pres possessió d'aquesta roca. Quan vaig arribar an aquests llocs no hi vaig trobar més que famílies vagabondes, les quals

costums eren ferotges i la vida molt miserable. Jo·ls he fet sentir la paraula de pau, i llurs costums se són gradualment endolcides. Al present viuen reunits al peu d'aquesta montanya. He intentat, tot ensenyant-los les vies de la salut, ensenyar-los les primeres arts de la vida, però sense portar-los massa lluny, i retinent aquesta bona gent en la seva simplicitat que fa la seva ditxa. En quant a mi, tement de destorbar-los amb la meua presència, m'he retirat an aquesta gruta, aont vénen a consultar-me. Aquí es ont, lluny dels homes, admiro a Déu en la grandesa d'aquestes solituts, i'm preparo per la mort, que ja m'anuncien els meus molts anys.»

» Havent finit de parlar, el solitari va posarse de genolls, i nosaltres imitàrem el seu exemple. Ell començà en veu alta una pregaria, a la qual Atala respongué.

» Muts llampecs cobrien encara'l cel a l'orient i sobre'ls nuvols de ponent tres sols brillaven plegats. Algunes guineus esgarriades per la tempestat abocaven llurs caps negres a la vora dels precipicis, i se sentia la vibració de les plantes, que, aixugant-se a l'embat vespral, redreçaven per tot arreu llurs tiges ajegudes.

» Tornàrem a entrar dins la gruta, ont l'ermità extengué un llit de molça de xiprer per Atala. Una profunda llanguidesa s'havia posat en els ulls i en tots els moviments de la donzella; mirà'l pare Aubry com si ella hagués volgut comunicar-li un secret, però alguna

cosa semblava retenir-la, ja fos la meua presència o una certa vergonya o l'inutilitat de la confessió. Jo vaig sentir-la llevar-se a mitja nit; ella cercava'l solitari; però com aquest havia donat el seu llit, se n'era anat a contemplar la bellesa del cel i a pregar a Déu al cim de la montanya. L'endemà ell va dir-me que tenia sovint aquella costum, durant l'hivern i tot, car li plavia veure'ls boscos gronxar llurs cimerals despullats, els núvols volar pel cel, i sentir els vents i els torrents bramar en la solitud. La meua germana va veure's, doncs, obligada a entornar-se'n al seu llit, en el qual ella s'ensopí. Ail Ple d'esperança, no vaig veure en la feblesa d'Atala més que les senyals passatgeres de cansament.

» L'endemà vaig despertar-me als cants dels cardenals i dels aucells-burletes amagats a les acacies i als llorers que voltaven la gruta. Jo vaig anar a cullir una flor de magnolia i vaig posar-la, humida encara dels plors de la rosada, al cap d'Atala dormida. Jo esperava, segons la religió del meu país, que l'ànima d'algun infant mort tantost nat hauria davallat sobre aquella flor en una gota de rosada, i que un somni rialler la portaria al sí de ma futura esposa. Desseguida vaig cercar el meu hoste. Vaig trobar-lo amb uns rosaris a la mà, esperant-me assegut a la soca d'un pi caigut de vellesa. Va proposar-me anar amb ell a la missió, mentre Atala reposés; vaig acceptar el seu oferiment, i a l'instant varem posar-nos en camí.

» Davallant la montanya, vaig adonar-me d'unes alsines en les quals els genis semblaven haver dibuixat caracters estrangers. L'ermità va dir-me que ell mateix els havia traçats, que eren versos d'un antic poeta nomenat Homer i algunes sentències d'un altre poeta més antic encara dit Salomó. Hi havia jo no sé quina misteriosa harmonia entre aquesta saviesa secular, aquells versos coberts de molça, aquell vell solitari que'ls havia gravat i aquelles velles alsines que li servien de llibres.

» El seu nom, la seva edat, la data de la seva missió, se veien també marcats sobre una canya de savana, al peu d'aquests arbres. Vaig restar sorprès de la fragilitat del darrer monument. «— Durarà encara més que jo, — va respondre-m el pare, — i tindrà sempre un valor més gran que la mica de bé que jo hagi fet.»

» Arribarem després a l'entrada d'una vall, ont vaig veure una obra meravellosa: era un pont natural, semblant al de la Virginia, del qual tu potser hagis sentit parlar. Els homes, fill meu, sobre tot els del teu país, imiten sovint la natura, i llurs copies sempre són mesquines. No passa pas això quan la natura fa semblant d'imitar els treballs dels homes, car llavors els ofereix models. En aquest cas ella penjà'ls seus ponts del cim d'una montanya al cim d'una altra montanya, sospèn camins entre'ls nuvols, extén rius per servir de canals, esculpeix montanyes en comptes de columnes, i en lloc de pous obre profundes mars.

» Passàrem sota l'arcada única d'aquest pont i ens trobàrem al davant d'una altra meravella: era el cementiri dels indis de la Missió, o *els boscatges de la mort*. El pare Aubry havia permès als seus neofits enterrar els morts a la manera llur i conservar el nom selvatge al lloc destinat a llurs sepultures: solament havia santificat aquell lloc amb una creu¹. El terror estava dividit, com el camp comunal dels sembrats, en tants lots com famílies.

» Cada lot formava un bosquet apart, que variava segons el gust dels que l'havien plantat. Un rierol giragoncejava silenciosament entremig d'aquests boscatges. Li donaven el nom d'*el rierol de la pau*. Aquest rialler asil de les ànimes era clos a llevant pel pont sobre el qual havíem passat. Dos pujols el limitaven al nord i al mig-jorn; no tenia més que una eixida a ponent, ont s'aixecava un gran bosc d'abets. Les soques d'aquests arbres, de color vermell tacat de verd, pujant despulades de branques fins a llurs cims, semblaven altes columnes i formaven el peristil d'aquell temple de la mort; hi regnava una remor religiosa, semblant al sort murmuri de l'orgue sota les voltes d'un santuari; però quan se penetrava al fons del temple no se sentia altra cosa que els himnes

---

1) El pare Aubry havia fet com els Jesuïtes a la Xina, que permetien als xinos enterrar als parents en llur jardí, segons llur antiga costum.

dels aucells que celebraven a la memòria dels difunts una festa eternal.

» En sortint d'aquest bosc descobrirem el vilatge de la Missió, situat a la vora d'un llac, en mig d'una savana sembrada de flors. S'hi arribava per una avinguda de magnolies i d'alsines que vorejaven un d'aquests antics camins que's troben cap a les montanyes que divideixen el Kentucky de Les Florides. Tant aviat els indis oviraren llur pastor caminant per la plana, deixaren el treball i correueren al seu davant. Els uns besaven els seus vestits, els altres l'ajudaven a caminar; les mares aixecaven llurs petits per fer-los veure l'home de Jesucrist, que plorava de commogut. I, tot caminant, ell s'informava de lo que passava al vilatge. An aquest donava un consell, an aquell reprenia dolçament; parlava de les culrites venidores, dels infants que calia instruir, de les penes que havia de consolar, i el nom de Déu eixia tot sovint dels seus llavis.

» Així acompanyats, arribarem al peu d'una gran creu plantada a un costat del camí. Era allí ont el servent de Déu tenia costum de celebrar els misteris de la seva religió. «— Cars neofits, — digué girant-se a la multitud, — ens són arribats un germà i una germana, i, per comble de felicitat, veig que la divina Providència ha respectat els vostres sembrats. Heus-aquí dugues grans raons per rendir-li gracies. Oferim, doncs, el sant sacrifici, i que cadascú hi assisteixi amb un profon reculliment, una

fè viva, una regoneixença infinida i un cor humiliat.

» Desseguida'l sacerdot se revesteix d'una tunica blanca d'escorça de morera, treuen els vasos sagrats d'un tabernacle posat al peu de la creu, se prepara l'altar sobre un macís de roca, treuen l'aigua d'un torrent proper i un raïm selvatge proporciona'l vi del sacrifici. Ens posem tots de genolls en terra entre les altes herbes, i el misteri comença.

» L'aurora, eixint per darrera les montanyes, inflamava'l llevat. Tot era d'or i de rosa en aquella solitud. L'astre anunciat per tantes esplendors sortí, a la fi, d'un abim de claror, i el seu primer raig ferí l'hostia consagrada que'l sacerdot en aquell moment mateix aixecava vers el cel. Oh diví encís de la religió! Oh magnificència del culte cristià! Per sacrificador un vell ermità, per altar una roca, per iglesia un desert, per assistents uns ignocents selvatges! No: jo no dubto pas de que al moment que'ns prosternàrem se complís el gran misteri i de que Déu descendís sobre la terra, car jo vaig sentir-lo descendir en el meu cor.

» Després del sacrifici, en el qual per mi no hi mancà més que la filla den López, ens entornàrem al vilatge. Allí regnava la barreja més original de la vida social i de la vida de la natura: al costat d'un xiprerar de l'antic desert s'extenia un camp sembrat per primera volta, les espigues escampaven onades d'or per

sobre la soca d'alsines abatudes i la garba d'un istiu reemplaçava l'arbre de tres segles.

» Per tot arreu se veïen boscos en flama llençar al cel grans columnes de fum i la carreta passejant-se lentament entre les despulles de llurs arrels. Els agrimensors, amb llargues cadenes, anaven mesurant el terror; els pèrits fixaven les primeres propietats; l'aucell cedia'l seu niu; la bauma de la bestia ferotge's convertia en una cabana; se sentien remorejar les fargues, i els cops de la destrul desvetllarien els ecos per darrera volta, morint al mateix temps que'ls arbres que'ls havien servit d'asil.

» Jo'm perdia delitosament entremig d'aquestes escenes, que feïen encara més agradoses l'imatge d'Atala i els somnis de felicitat que breçava en el meu cor. Admirava'l triomf del cristianisme sobre la vida selvatge; veïa l'indi civilisant-se a la veu de la religió; assistia a les noces primitives de l'home i de la terra: l'home, per medi d'aquest contracte, confiant a la terra l'herencia de les seves suors, i la terra obligant-se, en torna, a portar fidelment les cullites, els fills i les cendres de l'home.

» Presentaren un infant al missioner, que'l batejà voltat de gessamins en flor, a la vora d'una font, al mateix temps que un enterrament, en mig dels jocs i dels treballs, se dirigia als Boscatges de la Mort. Dos esposos rebren la benedicció nupcial sota una alsina, i tots nosaltres els anàrem a establir en un

rialler recó de bosc. El pastor anava al davant nostre, beneint a dreta i a esquerra, la roca, l'arbre, la font, com en altre temps, segons el llibre dels cristians, Déu beneí la terra inculta al donar-la en herència a Adam. Aquesta processó, que, confosa amb els remats, anava seguint de roca en roca'l seu venerable director, representava, al meu cor eternit, aquelles emigracions de les primeres famílies, quan Sem, amb els seus fills, avançava al través del món desconegut, seguint el sol que s'allunyava al davant seu.

»Jo volguí saber del sant ermità com governava'ls seus fills. Va respondre-m amb una gran benevolença: «— Jo no'ls he donat cap llei: solament els he ensenyat d'estimar-se, de pregar a Déu i d'esperar una vida millor. Totes les lleis del món són contingudes aquí. Veieu al mig del vilatge una cabana més gran que les altres? Es la que serveix de capella a l'estació de les pluges. Ens hi reunim vespres i matí per lloar al Senyor, i, quan soc fòra, un vell dirigeix les pregaries, car la vellesa es, com la maternitat, una mena de sacerdocí. Desseguida van a treballar els camps i, malgrat ser dividides les propietats, a fi de que cadascú pugui aprendre l'economia social, les cullites són dipositades en graners comuns per mantenir la caritat fraternal. Quatre vells distribueixen amb igualtat el producte del treball. Afegiu an això cerimonies relligioses, molts cants, la creu ont he celebrat els misteris, l'olm sota'l

qual tinc costum de predicar tots els dies bons, les nostres tombes proximes als nostres camps de blat, els nostres rius ont submergeixo'ls petits infants i els Sant Joan d'aquesta nova Bethania, i tindreu una idea completa d'aquest reialme de Jesucrist.»

» Les paraules del solitari'm penetraren i vaig sentir la superioritat d'aquesta vida estable i ocupada sobre la vida errant i ociosa del selvatge.

» Ah, Renat! No vui murmurar pas contra la Providencia, però tinc de confessar que no recordo mai aquesta societat evangelica sense sentir l'amargor del penediment. Quina vida més feliç m'hauria donat una cabana amb Atala en aquestes vores! Allí haurien acabat les meves correries; allí, amb una esposa, desconegut dels homes, amagant la meva felicitat al fons de les boscuries, hauria passat com un d'aquests rius que ni menys tenen un nom al desert. En comptes d'aquesta pau que llavors gosava prometre-m, en mig de quines torbacions he arribat a passar l'existencia! Joguina constant de la fortuna, trocejat en tots els rivatges, exilat per molt temps del meu país i no trobant a la tornada re més que una cabana en runes i amics a la tomba, tal havia d'esser el destí de Chactas.

EL DRAMA

» Si'l meu somni de felicitat fou ardent, també fou de curta durada, i el despertar m'esperava a la gruta del solitari. Quan hi arribàrem a mig dia, me sorprengué molt no veure Atala acudir davant de nosaltres. Jo no sé quin sobtat esglai va coriligar-me. En sent vora la gruta no vaig gosar cridar a la filla de Lopez: la meva imaginació se sentia igualment espaordida o del soroll o del silenci que seguirien als meus crits. Més espantat encara per la foscor que regnava a l'entrada de la cova, vaig dir al missioner: «— Oh, vós que'l cel acompanya i fortifica, entreu dins d'aquestes ombres».

» Que n'es de feble aquell que les passions dominen! Que n'es de fort aquell que's reposa en Déu! Hi havia més coratge en aquell cor religiós, marcit per setanta sis anys, que en tota l'ardor de la meva joventut. L'home de pau entrà a la gruta, i jo vaig quedar-me a fòra, ple d'esglai. Ben aviat un feble murmurí semblant a un plany sortí del fons de la cova i vingué a ferir la meva orella. Llençant un crit i recobrant les meves forces, vaig llençar-me a les tenebres de la caverna. Esperits dels meus pares, vosaltres sabeu solament l'espectacle que's presentà als meus ulls!

» El solitari havia encès una teia de pi; la sostenia amb mà tremolosa damunt del llit

d'Atala. Aquella hermosa donzella, mig aixecada sobre 'l colze, estava palida i escabellada. Gotes de suor penible brillaven sobre 'l seu front; els seus ulls mig apagats provaven encara d'expressar-me 'l seu amor, i els seus llavis intentaven somriure. Com ferit d'un llamp, els ulls fets, els braços extesos, la boca mig-oberta, jo vaig restar immobilit. Un profund silenci regnà un moment entre 'ls tres personatges d'aquella escena de dolor. El solitari l'interromp el primer. «— Això — va dir — no serà més que una febre causada per la fadiga, i, si'ns resignem a la voluntat de Déu, ell tindrà pietat de nosaltres.»

» Al sentir aquestes paraules, la sang, que se m'era glaçada, va reprendre 'l seu glatir dins del meu cor, i, amb la volubilitat del selvatge, vaig passar sobtadament de l'excés del temor a l'excés de la confiança. Però Atala no'm deixà gaire temps en aquest estat d'esperit: brandant tristament el cap, ella'ns féu senyal que'ns acostessim al seu llit.

» «— Pare meu, — va dir amb una veu esllanguida, adreçant-se al religiós, — se m'acosta 'l moment de la mort. Oh Chactas! Escolta, sense desesperar-te, el funest secret que t'he amagat per no fer-te massa infortunat i per obeir la meva mare. Procura no interrompre'm amb les expressions d'un dolor que precipitaria 'ls pocs instants que'm resten de vida. Tinc moltes coses per contar, i pels batecs d'aquest cor que ja s'aturen, per jo no

sé quin pes glaçat que'l meu sí soporta amb prou feines, sento que no'm podria precipitar gaire».

» Després d'alguns instants de silenci, Atala prosseguí així:

» «—El meu trist destí ha començat gairebé abans que jo hagués vist la llum. La meva mare m'havia concebut en la dissort: jo torturava 'l seu sí, i ella 'm posà al món entre horribles esqueixaments d'entranyes. Tots desesperaven de la meva vida. Per salvar-me la meva mare féu una prometença: va prometre a la Regina dels Angels que jo li consagraria la meva virginitat si arribava a deslliurar-me de la mort. Vot fatal, que'm precipita a la tomba! Comptava tretze anys quan vaig perdre la meva mare. Algunes hores abans de morir ella 'm cridà a la vora del seu llit. «—Filla meva, — va dir-me en presència d'un missioner, que consolava'ls seus darrers instants;—tu sabs la prometença que vaig fer per tu. Podras arribar a desmentir la teva mare? Oh Atala meva! Jo't deixo en un món que no es digne de posseir una cristiana, en mig d'idolatres que persegueixen el Déu del teu pare i el meu; el Déu que, després d'haver-te donat l'existència, te l'ha conservada per un miracle. Ah, filla meva estimada! Acceptant el vel de les verges, tu no fas més sinó renunciar als neguits de la cabana i a les funestes passions que han torbat el cor de la teva mare. Vine, doncs, filla del meu cor; vine: jura sobre

aquesta imatge de la Mare del Salvador, entre les mans d'aquest sant sacerdot i de la teva mare agonitzant, que tu no m'traïras a la faç del cel. Pensa que jo m'he obligat per tu, a fi de salvar-te la vida, i que, si no cumples la meva prometença, enfonsaras l'ànima de la teva mare dins torments eternals.» Oh mare meva! Per què parlàreu així? Oh religió que fas ensems el meu mal i la meva felicitat, que m'perds i que m'consoles! I tu, car i trist objecte d'una passió que m'consum fins en braços de la mort, tu veus al present, oh Chactas, això que ha fet el rigor del nostre destí! Esclatant en plors i precipitant-me a la falda maternal, vaig prometre tot lo que van voler fer-me prometre. El missioner pronuncià sobre mi les paraules solemniais i m'donà l'escapulari que m'liga per sempre més. La meva mare m'menaçà amb la seva maledicció si mai arribava a rompre 'l meu jurament, i, després d'haver-me recomanat un secret absolut envers els pagans, perseguidors de la meva religió, ella expirà abraçada al meu coll. Jo no vaig pas conèixer desseguida'l perill dels meus juraments. Plena d'ardor i cristiana veritable, orgullosa de la sang espanyola que corre per les meves venes, jo no veia entorn meu més que homes indignes d'obtenir la meva mà; jo m'felicitava de no tenir altre espòs que'l Déu de la meva mare. Jo't vaig veure, jove i hermós presoner, va eternir-me la teva dissort, vaig gosar parlar-te vora la foguera

del bosc: fou llavors quan vaig sentir tot el pes dels meus vots.»

» Tantost Atala acabà de pronunciar aquestes paraules, cloent els punys i mirant el missioner amb aire menaçador, vaig cridar: «— Heus-la aquí, doncs, aquesta religió que vós m'havau tant vantada! Malhaja'l jurament que'm roba Atala! Malhaja'l Déu que contraria la natura! Home-sacerdot, què has vingut a fer en aquestes selves?».

» «— Salvar-te, — va dir el vell amb una veu terrible; — domar les teves passions i privar-te, oh blasfemador, d'atraure sobre tu la colera divina! T'escau, pobre jove tot just entrat a la vida, planye-t dels teus dolors? Ont són les senyals dels teus sofriments? Ont són les injustícies que tu has suportat? Ont són les teves virtuts, les úniques que podrien donar-te algun dret a queixar-te? Quin servei has fet? Quin bé has obrat? Ah infortunat! Tu no m'ofereixes res més que passions i goses acusar el cell! Quan tu hauras, com el pare Aubry, passat trenta anys exilat a les muntanyes, ja tindras més calma abans de jutjar els designis de la Providencia: comprendras llavors que no sabs res, que no ets res, i que no hi ha castics prou rigorosos, ni mals prou terribles, que la càrn corrompuda no mereixi sofrir.»

» Els llampecs que sortien dels ulls del vell, la seva barba tremolosa, les seves paraules tempestuoses, el feien semblant a un déu. Aclaparat per la seva majestat, vaig caure als seus

peus i vaig demanar-li perdó pels meus exaltaments. «— Fill meu, — va dir-me amb un accent tant dolç que féu entrar el remordiment en la meva ànima; — fill meu, no es pas per mi que us he reprès. Ah! Vós teniu raó, amic del cor: jo he vingut a fer una poca cosa en aquests boscos, i Déu no té servidor més indigne que jo. Però, fill meu, el cel, el cel, es això que no s'ha d'acusar mai! Perdoneu-me si us he oïès; però escoltem abans la nostra germana. Potser hi hagi remei: no'ns cansem mai d'esperar. Chactas, es una religió realment divina la que ha fet una virtut de l'esperança!»

»« — Jove amic meu, — continuà Atala, — tu has estat testimoni dels meus combats, i, no obstant, no n'has vist més que la part més insignificant: jo t'amagava lo demés. No: l'esclau negre que rega amb la seva suor les arenes ardents de La Florida no es tant miserable com Atala. Incitant-te a fugir, i, amb tot, segura de morir si tu t'allunyaves de mi; tement fugir amb tu als deserts i, amb tot, anhelant l'ombratge de la selva... Ah si no hagués calgut altra cosa que abandonar els pares, els amics, la patria! Si encara (horrible cosa) no hagués estat sinó la perduda de la meva ànima! Però la teva ombra, òh mare meval, la teva ombra la veia sempre al meu davant, culpant-me dels seus torments! Jo sentia les teves queixes, veia com te consumien les flames de l'infern. Les meves nits

eren arides i plenes de fantasmes, els meus dies eren desolats; la rosada del vespre s'assecava en caient sobre la meua pell encesa; jo mig-obria els meus llavis a l'embat, i l'embat, lluny de portar-me la frescor, s'abrusava amb el foc del meu alè. Quin torment el de veure't sense treva prop de mi, lluny de tots els homes, dins pregones solituds, i el de sentir entre tu i jo una barrera invencible! Passar la meua vida als teus peus, servir-te com una esclava, amanir el teu menjar i el teu llit en qualsevolga recó de l'univers, hauria estat per mi la suprema felicitat. Aquesta felicitat jo la tocava i no'n podia fruit. Quins projectes no he arribat a imaginar! Quin somni no ha concebut aquest cor meu tant malhaurat! Algun cop, fixant els meus ulls sobre tu, arribava a concebir desitjos tant insentats com culpables: tant aviat hauria volgut que tu i jo fossim les uniques criatures viventes sobre la terra, com, sentint una divinitat que m'aturava en els meus horribles transports, hauria desitjat que aquesta divinitat fos anientada, donat que, estreta en els teus braços, hagués rodolat d'abim en abim amb les runes de Déu i les despulles del món! Al present encara, ho diré, en aquest moment en que vaig a negar-me en l'eternitat, en que vaig a comparèixer davant del jutge inexorable; en aquest moment en que, per obeir a la meua mare, veig plena de joia com la meua virginitat perd la meua vida, ah! per una paorosa contradicció, me'n vaig

amb la pena de no haver pogut esser teva!»

» «— Filla meva. — va interrompre 'l missioner, — el vostre dolor vos fa desvariejar. Aquest excés de passió al qual vos abandoneu es rares vegades just, ni es tampoc natural; i per això no es tant culpable als ulls de Déu, perquè es més aviat quelcom de fals en l'esperit que de viciós en el vostre cor. Vos cal, doncs, reprimir aquests exaltaments que no són dignes de la vostra ignocència. Però també, filla estimada, la vostra imaginació fogosa us ha alarmat massa sobre'ls vostres vots. La religió no exigeix pas cap sacrifici sobrehumà. Els seus veritables sentiments, les seves virtuts temperades, són ben superiors als sentiments exaltats i a les virtuts violentes d'un suposat heroisme. Si haguessiu arribat a sucumbir, ah pobre ovella esgarriada!, el bon Pastor vos hauria cercat per tornar-vos al remat. Els tressors del penediment vos serien oberts; calen torrents de sang per esborrar les nostres faltes als ulls dels homes, però una sola llagrima es prou per aplacar a Déu. Calmeu vos, doncs, filla meva: la vostra situació demana serenitat. Adrecem-nos a Déu, que guareix totes les ferides dels seus fidels. Si es de la seva voluntat, com jo espero, que vós sortiu d'aquesta malaltia, escriuré al bisbe de Quebec: ell té 'ls poders necessaris per dispensar-vos dels vostres vots, que no són més que vots senzills, i passareu la vostra existencia a la vora meu i de Chactas el vostre espòs.»

» Havent finit el vell de parlar, Atala fou presa d'una llarga convulsió, de la qual ella no sortí sinó per donar senyals d'un dolor horrible.

» — Com? — va dir ella, plegant les seves mans apassionadament. — Hi havia remei? Podia esser dispensada dels meus vots? » « — Sí, filla meva, — va respondre'l sacerdot, — i ho podeu esser encara. » « — Es massa tard, es massa tard! — exclamà ella. — Cal que mori en el moment que sé que jo hauria pogut esser feliç! Per què no he conegut abans aquest sant home? De quina felicitat gaudiria avui amb tu, amb Chactas cristià, consolada, tranquil·litzada per aquest sacerdot august, en aquest desert, per sempre! Oh! Hauria estat massa felicitat! » « — Calma-t, — vaig dir-li, agafant una de les mans de l'infortunada; — calma-t. Aquesta felicitat ara anem a fruit-la. » « — Mail Mail », digué Atala. « — Com? », vaig fer jo. « — Tu no ho sabs tot, — exclamà la verge. — Era ahir, durant la tempestat. Jo anava a violar els meus vots; jo anava a perdre la meva mare en les flames de l'abim; ja sentia la seva maledicció sobre de mi; ja renegava del Déu que m'ha salvat la vida. Quan tu besaves els meus llavis tremolosos, no besaves re més que la mort! » « — Déu del cell », clamà'l missioner. — Filla meva, què haveu fet? » « — Un crim, pare, — digué Atala amb els ulls esgarriats; — però jo no m'perdia sinó a mi i salvava la meva mare. » « — Diques,

doncs», vaig cridar ple d'esglai. «— Sí, — digué ella; — jo havia previst la meua feblesa. Al fugir de les cabanes me'n vaig emportar.. »
«— Què?», vaig dir amb horror. «— Metzines?», digué 'l sacerdot. «— Ja són a les meves venes», exclamà Atala.

» La teia s'escapa de la mà del solitari; jo caic esmortuit vora la filla den López; el vell ens agafa tots dos entre 'ls seus braços, i tots tres, dins l'ombra, barregem per un moment els nostres gemecs sobre aquell llit funerari.

» «— Redrecem-nos! — va dir desseguida'l coratjós ermità, encenent una llantia.— Estem perdent uns moments preciosos. Intrepids cristians, afrontem els assalts de l'adversitat. La corda al coll, la cendra al cap, prosternem-nos als peus de l'Altíssim per implorar sa clemència, per sometre'ns als seus designis. Potser encara arribem a temps. Filla meua, haurieu tingut de dir-m'ho ahir vespre.

» «— Ai, pare meu, — digué Atala, — jo us he cercat la nit darrera, però 'l cel, en castic dels meus pecats, vos ha allunyat de mi. Tot socors hauria estat altrament, del tot inútil, car els indis mateixos, tant destres en lo concernent a les metzines, no coneixen cap remei per les que jo he pres. Oh Chactas! Pots comprendre la meua extranyesa en adonant-me que l'efecte no era pas tant sobtat com jo m'esperava! El meu amor ha redoblat les meves forces: la meua ànima no ha pogut separar-se de tu tant depressa.

» Llavors ja no fou amb gemecs que jo vaig interrompre les paraules d'Atala: fou amb aquests exaltaments coneguts solament entre'ls selvatges. Vaig rodolar furiós per terra, torçant-me'ls braços i devorant-me les mans. El vell sacerdot, amb una tendresa meravellosa, corria del germà a la germana, i ens prodigava carícies a desdir. Amb la serenitat del seu cor i sota'l pes dels seus anys, sabia fer-se escoltar dels joves, i la seva religió li inspirava accents més dolços i ardents que les nostres passions mateixes. Aquest sacerdot que durant quaranta anys s'immolava cada dia en servei de Déu i dels homes per aquestes montanyes, no t recorda aquells holocaustes d'Israel fumejant perpetuament sobre les altures, en presència del Senyor?

» Ai! Fou debades que vaig provar de portar algun remei als mals d'Atala. La fatiga, l'aflicció, les metzines i una passió més mortal que totes les metzines plegades, se reunien per robar aquella flor a la solitud. Cap al vespre se li manifestaren símptomes alarmants: els seus membres s'inflaren i les extremitats del cos se li començaren a refredar. «— Toca-m els dits, — me deia ella; — no'ls trobes molt glaçats?» Jo no sabia pas què respondre i els cabells se'm redreçaven d'horror. Llavors ella afegia: «— Ahir encara, estimat meu, no més que'm toquessis, me posava a tremolar, i ara, mira, ja no sento gens la teva mà, no sento gairebé la teva veu, els

objectes de la gruta desapareixen a poc a poc del davant dels meus ulls. No són els aucells que canten? El sol deu ser ja a punt de pondre-s. Chactas, seran bells els seus raigs al desert, sobre la meva tomba!

» Atala, adonant-se que aquestes paraules ens feien plorar, va dir nos: «— Perdoneu me, bons amics: estic tant feble! Però, potser, tornaré a agafar forces. No obstant, morir tant jove, precisament quan el meu cor era tant ple de vida! Princep de la pregaria, tingues pietat de mi: conforta-m. Creus que la meva mare està contenta i que Déu me perdona això que he fet?»

» «— Filla meva, — va respondre el bon religiós aixugant-se les llagrimes amb els seus dits tremolosos i mutilats, — filla meva, tots els vostres infortunis provenen de la vostra ignorància; es la vostra educació selvatge i la manca d'instrucció necessària el que us ha perdut: no sabieu que una cristiana no pot disposar de la seva vida. Consoleu-vos, doncs, ovella meva: Déu vos perdonarà a causa de l'ignocència del vostre cor. La vostra mare i l'imprudencient missioner que l'aconsellava han estat més culpables que vós: han abusat de llur poder, arrancant-vos un jurament indiscret; però que la pau del Senyor siga amb ells. Vosaltres oferiu un terrible exemple dels perills de l'entusiasme i de la manca d'instrucció en matèria de religió. Tranquiliseu-vos, filla meva: Aquell que sondeja tots els cors vos

jutjarà per les vostres intencions, que eren pures, i no per la vostra acció, que es condemnable.

»» Pel que toca a la vida, si ja es arribat el moment de dormir-vos en el Senyor, ah, estimada filla!, que poca cosa perdeu en perdre aquest món! Malgrat la solitud en que heu viscut, heu conegut el dolor. ¿Què pensàrieu, doncs, si haguessiu estat testimoni dels mals de la societat; si, en arribant a les costes d'Europa, haguessiu pogut sentir aquest etern crit de dolor que s'alça d'aquella vella terra? L'habitant de la cabana i dels palaus, l'un i l'altre sofreixen, tots ploren aquí baix; s'ha vist les reines plorant com dones humils, i causa extranyesa la cantitat de llagrimas que pot haver-hi als ulls dels reis!

»» Es potser el vostre amor lo que us sab més greu de perdre? Filla meva, tant se valdria plorar un somni. Coneixeu el cor de l'home i podrieu contar les inconstancies del seu desig? Més aviat calcularieu el nombre d'onades que la mar aixeca durant la tempesta. Atala, els sacrificis, les proves de fidelitat, no són pas llaços eternals: un jorn, potser, el disgust hauria vingut amb la sacietat, el passat no hauria comptat per re, i ja no s'haurien revelat més que'ls inconvenients d'una unió pobra i menyspreada. Sens dubte, filla meva, els més bells amors foren els d'aquell home i d'aquella dona sortits de la mà del Creador. Un paradís havia estat format per ells, ells eren

ignocents i immortals. Perfectes d'ànima i de cos, s'acordaven en tot: Eva havia estat creada per Adam i Adam per Eva. Si ells no pogueren mantenir-se en aquest estat de felicitat, quina parella ho podrà després d'ells? No us parlaré dels matrimonis dels primers-nats dels homes, d'aquelles unions inefables, llavors que la germana era l'esposa del germà, que l'amor i l'amistat fraternal se confonien en el mateix cor i que la puresa d'aquesta augmentava les delícies d'aquell. Totes aquestes unions foren torbades: la gelosia s'es amagada a l'altar de molça ont s'immolava'l cabrit; ha regnat sota la tenda d'Abraam i en aquells llits mateixos en els quals els patriarques fruïen un plaer tant gran que fins oblidaven la mort de llurs mares.

» » ¿Vos hauria, potser, seduït l'ilusió, filla meva, d'esser més ignocenta i més feliç en la vostra unió que aquestes santes famílies de les quals Jesucrist ha volgut descendir? Passo per alt els neguits de la convivència, les disputes, les repreensions mutuels, les inquietuts i totes aquestes penes secretes que vetllen sota'l coixí del llit conjugal. La dona sent renéixer els seus dolors cada vegada que es mare, i ella's casa plorant. Quina terrible aflicció comporta, solament, la perdua d'un recent-nat a qui la mare dóna la seva llet i que mor sobre'l vostre pit? La montanya s'es omplerta de gemecs; res podia consolar Raquel quan perdé'ls seus fills. Aquestes amargors que sempre acompa-

nyen les humanes tendreses són tant fortes que he arribat a veure en la meva patria grans senyores, estimades dels reis, abandonar la cort per enterrar-se als claustres d'un convent i mutilar aquesta carn revoltada dels plaers de la qual no són sinó dolors.

»» Però, potser, direu que aquests darrers exemples no us interessin; que tota la vostra ambició se reduïa a viure en una obscura cabana amb l'home que haveu triat; que cerqueu menys les dolçors del matrimoni que els encants d'aquesta follia que la joventut nomena *Amor*. Il·lusió, quimera, vanitat, somni d'una imaginació malalta! Jo també, filla meva, he conegut les tempestats del cor: aquest cap no sempre ha estat calb ni aquest pit tant tranquil com avui vos ho sembla. Podeu creure la meva experiència: si l'home, constant en les seves afeccions, podia revifar sense treva un sentiment perpetuament renovellat, sens dubte la solitud i l'amor l'igualarien al mateix Déu, car aquests són els dos plaers eternals de l'Omnipotent. Però l'ànima de l'home's fadiga i mai estima gaire temps el mateix objecte amb plenitud. Sempre hi ha algun punt pel qual dos cors no's toquen, i aquest punt, a la llarga, es prou per fer insoportable la vida.

»» En fi, filla meva estimada, el gran error dels homes, en llur somni de felicitat, es l'oblidar aquesta calamitat de la mort afegida a llur natura: cal ser vençut per ella a la fi.

»» Tard o aviat, qualsevol hagués estat

la vostra felicitat, aquesta bella cara s'hauria canviat en aquesta fesomia uniforme que'l sepulcre dona a la familia d'Adam; els mateixos ulls de Chactas no us haurien pogut regonèixer entre les vostres germanes de tomba. L'amor no extén el seu reialme fins als cucs del sepulcre. Què dic! (Oh vanitat de vanitats!). Què dic de la força de les amistats de la terra? Voleu, filla meua, conèixer-la? Si un home tornava a la llum alguns anys després de mort, dubto que fos rebut amb alegria per aquells mateixos que han vessat més llagrimes a la seva memoria: tant depressa's fan altres llaços, tant fàcilment se prenen altres costums, tant natural es a l'home l'inconstancia, tant poca cosa es la nostra vida, adhuc en el cor dels nostres amics:

» » Remercieu, doncs, la bondat divina, filla meua estimada, que us treu tant aviat d'aquesta vall de llagrimes. Ja sobre els nuvols vos preparen el vestit blanc i la corona immaculada de les verges; ja sento la Regina dels Angels que us crida: «—Veniu, digna serventa; veniu, coloma meua, veniu a seure en un trono de blancor, entre totes aquestes donzelles que han sacrificat llur bellesa i llur joventut al servei de l'humanitat, a l'educació dels infants i als rigors de la penitencia. Veniu, rosa mística, a reposar-vos sobre'l pit de Jesucrist. Aquesta tomba, llit nupcial que vós haveu escullit, no us prepara cap desilusió, i les abraçades del vostre espòs celestial no finirán mai! » »

» Així com el darrer raig de la llum del dia aplaca 'ls vents i escampa la calma per tot el cel, així mateix la paraula tranquil·la del bon vell encalmà les passions al pit de la meua aimada. De llavors en avant ella no semblà amoinada sinó pel meu dolor i per trobar els medis de fer-me soportar resignadament la seva perdua. Tant aviat ella m' deia que moriria feliça si jo li prometia que no ploraria més, com me parlava de la meua mare i de la meua patria: volia distreure-m del dolor present despertant en mi un dolor passat. M'exhortava a la paciència, a la virtut. «— Tu no seras sempre infortunat, — deia ella; — si'l cel te prova avui, es per tornar-te més pietós envers els mals dels altres. El cor, oh Chactas!, es com aquella mena d'arbres que no donen llur balsem per les ferides dels homes sinó fins que'l ferro 'ls ha ferits.»

» Havent parlat així, ella 's girà cap al missioner i implorava d'ell el consol que ella m'havia fet sentir, i, alternadament consolant i consolada, donava i rebia la paraula de vida sobre 'l llit de la mort.

» L'ermità anava creixent en zel. Els seus membres s'eren rejuvenits amb l'ardor de la caritat, i sempre preparant remeis, revifant el foc, refrescant el llit, feia admirables reflexions sobre Déu i sobre la felicitat dels ben-haurats. La teia encesa de la religió a la seva destra, semblava precedir a Atala en el camí de la tomba, per mostrar-n'hi les secretes mera-

velles. L'humil gruta era plena de la grandesa d'aquella mort cristiana, i els esperits celestials eren, sens dubte, presents en aquella escena en la qual la religió lluitava sola contra l'amor, la joventut i la mort.

» Triomfava aquesta religió divina, i la seva victòria's manifestava per una santa tristesa que en els nostres cors prenia 'l lloc als primers transports de les passions. Cap a mitja nit Atala semblà reanimar-se per repetir les pregaries que'l religiós pronunciava a la vora del seu llit. Poc temps després ella m'allargà la mà, i, amb una veu que amb prou feines se sentia, va dir-me: «— Fill d'Outalissa, te recordes d'aquella primera nit, quan tu'm prengueres per la Verge dels darrers amors? Singular presagi del nostre destí!». S'aturà i reprengué després: «— Quan penso que't deixo per sempre, el meu cor fa un tal esforç per reviure, que'm sento gairebé amb el poder de devenir immortal a força d'estimar. Però, oh Déu meu, faci-s la vostra voluntat!». L'Atala callà durant alguns instants; després afegí: «— No'm resta sinó demanar-vos perdó pel mal que us he fet. Jo us he atormentat molt amb el meu orgull i els meus capricis. Chactas, una mica de terra llençada sobre 'l meu cos va a posar un món entre vós i jo i a deslliurar-vos per sempre del pes dels meus infortunis». «— Perdonar-vos! — vaig respondre jo amb els ulls negats de llagrimas. — No soc jo qui he causat tota la

vostra dissort?» «— Amic meu, — va dir ella interrompent-me, — vós m'haveu fet molt feliç, i, si havia de recomençar la vida, preferiria encara la felicitat d'haver-vos estimat alguns instants en un exil infortunat a tota una vida de repòs en la meva patria.»

» Llavors la veu d'Atala s'apagà; les ombres de la mort s'espargiren al voltant dels seus ulls i de la seva boca; els seus dits errants cercaven tocar alguna cosa; conversava en veu baixa amb esperits invisibles. Bentost, fent un esforç, provà, més debades, d'acostar-se la petita creu del seu coll. Ella'm demanà que li deslligués i va dir-me:

» «— La primera vegada que't vaig parlar, vas veure brillar aquesta creu sobre 'l meu pit a la claror del foc: es l'únic bé que posseeix Atala. En López, el teu pare i el meu, l'envià a la meva mare pocs dies després de la meva naixença. Reb, doncs, de mi, aquesta herència, germà meu! Guarda-la en memoria dels meus infortunis. Tu tindras l'ajuda del Déu dels infortunats en mig de les penes de la vida. Chactas, tinc de fer-te una darrera súplica. Amic meu, la nostra unió hauria estat curta sobre la terra, però després d'aquesta vida n'hi una altra de més durada. Que'n fóra d'horrible separar-me de tu per sempre més! Avui no faig altra cosa sinó pendre't la davantera i me'n vaig a esperar-te al reialme celestial. Si m'has estimat, fes-te instruir en la religió cristiana, que prepararà la nostra re-

unió. Ella fa un gran miracle davant dels teus ulls, aquesta religió, perquè'm dóna forces per abandonar-te sense morir amb les angoixes de la desesperació. Però, perxò, Chactas, jo no vui exigir de tu més que una simple promesa: sé massa lo car que costa per demanar-te un jurament. Podria ser que aquest jurament te separés d'alguna dòna més sortada que jo. Oh mare meva! Perdona a la teva filla. Oh! Mare de Déu, atureu la vostra ira! Jo torno a caure en les meves febleses i t'estic prenent, oh Déu meu!, pensaments que no haurien d'esser sinó per tu.»

»Atuit pel dolor, vaig prometre a Atala abraçar un dia la religió cristiana. Davant d'aquest espectacle, el solitari, aixecant-se amb aire inspirat i extenent els braços vers la volta de la gruta: «— Ja es hora, — exclamà, — ja es hora de que Déu vingui aquí!».

»Apenes ha pronunciat aquests mots, que una força sobrenatural m'obliga a caure de genolls i m'acota 'l cap al peu del llit d'Atala. El sacerdot obre un lloc secret ont tenia estotjada una urna d'or coberta amb un vel de seda; s'agenolla i adora profundament. La gruta semblà iluminar-se tota, sobtadament; se sentien per l'aire els cants dels anyells i els planys de les arpes celestials; i quan el solitari tregué 'l vas sagrat del seu tabernacle, va semblar-me veure 'l mateix Déu sortir del sí de la montanya.

»El sacerdot obrí 'l calzer, prengué entre

dos dits una hostia blanca com la neu, i s'acostà a l'Atala pronunciant paraules misterioses. Aquella santa tenia 'ls ulls aixecats vers el cel, com extasiada. Tots els seus dolors semblaven sospesos, tota la vida se li aplegà en la boca; mig-obrí 'ls llavis, i amb ells cercà amb respecte 'l Déu amagat sota 'l pa mistic. Desseguida 'l vell diví mullà una mica de cotó en un oli consagrat; fregà 'ls polsos d'Atala, mirà un moment la donzella moribonda, i tot d'una deixà anar aquestes solemniais paraules: «— Partiu, ànima cristiana, aneu a retrobar el vostre Creador». Aixecant llavors el meu cap abatut, vaig exclamar tot mirant el vas ont era l'oli sant: «— Pare meu, tornarà la vida a Atala aquest remei?». «— Sí, fill meu, — digué 'l bon vell caient als meus braços; — la vida eternall». Atala havia expirat.»

En arribant an aquest punt, per segona vegada desde 'l començament, Chactas va veure-s obligat a interrompre la seva narració. Les llagrimes li negaren els ulls i la seva veu no deixava escapar més que mots barbotejants. El sachem cego descobrí 'l seu pit i en tregué la creu d'Atala. «— Mira-la, — va dir, — aquesta ofrena de l'adversitat! Oh Renat, fill meu! Tu la veus i jo ja no la veig! Digues-me: després de tants anys, s'es alterat l'or? No hi veus el rastre de les meves llagrimes? Podries regonèixer el punt que una santa ha tocat amb els seus llavis? Com es que

Chactas no es encara cristià? Quines frevoles raons de política i de patria l'han retingut fins el present en els errors dels seus pares? No: jo no vui trigar més temps. La terra'm crida: «—Quan davallaras tu a la tomba, i què esperes per abraçar una religió divina? Oh terra! No m'esperaras gaire temps: tantost un sacerdot haurà rejoyenit en les aigües aquest cap blanquejat per les penes, espero poder reunir-me amb l'Atala. Però acabem lo que'm resta per contar de la meva historia.

ELS FUNERALS

» Jo no intentaré pas, oh Renat, descriure-t avui la desesperació que'm cor-nuà quan Atala hagué entregat el darrer sospir. Caldria tenir més calor que la que'm resta; caldria que'ls meus ulls closos poguessin tornar a obrir-se al sol per demanar-li compte dels plors que llavors vessaren sota la seva llum. Sí: aquesta lluna que brilla al present sobre'ls nostres caps se cansarà d'aclarir les solituts de Kentucky; sí: el riu que ara emporta les nostres piragües aturarà la corrent de ses aigües abans que les meves llagrimes cessin de rajar per Atala! Durant dos dies sencers vaig esser insensible a les paraules de l'ermità. Intentant calmar les meves penes, aquest home excelent no se servia pas de vanes raons d'aquesta terra: se contentava de dir: «— Fill meu, es la voluntat de Déu», i m'estrenyia en-

tre 'ls seus braços. Jo mai hauria cregut que hi pogués haver un tant gran conhort en aquestes poques paraules del cristià resignat, si no ho hagués experimentat jo mateix.

» La tendresa, l'unció, l'inalterable paciència del vell servidor de Déu venceren, a la fi, l'obstinació del meu dolor. Vaig donar-me vergonya de les llagrimes que jo li feia vessar. « — Pare meu, — li deia, — això es massa; que les passions d'un jove no torbin més la pau de la teva existencia. Deixa-m emportar les despulles de la meva esposa; les enterraré en algun recó del desert, i, si soc encara condemnat a viure, provaré de fer-me digne d'aquestes noces eternals que Atala m'ha promès. »

» Davant d'aquest retorn inesperat de valor, el bon vell tremolà d'alegria i exclamà: « — Oh sang de Jesucrist, sang del meu diví Mestre, jo regonec ara la teva eficacia! Tu salvaras, sens dubte, aquest jove. Déu meu! Acaba la teva obra: torna la pau an aquesta ànima contorbada, i dels seus infortunis no li deixis més que humils i útils records! »

» El just refusà de confiar-me'l cos de la filla den López, però 'm proposà de fer venir els seus neofits i enterrar-la amb tota la pompa cristiana. Jo, per la meva banda, vaig refusar també. « — Els infortunis i les virtuts d'Atala — li vaig dir — han estat desconeguts dels homes. Que la seva tomba, doncs, oberta furtivament per les nostres mans, participi d'aquesta obscuritat. » Convinguerem que

partiriem l'endemà, a trenc de dia, pera enterar Atala sota l'arc del pont natural, a l'entrada dels Boscatges de la Mort. Resolguerem també que passariem la nit en oració vetllant el cos d'aquella santa.

» Cap a entrada de fosc transportàrem ses precioses despulles a una obertura de la gruta que donava al nord. L'ermità havia embolicat el cos en una peça de roba de lli d'Europa, filat per la seva mare: l'únic bé que li restava de la seva patria i molt temps havia'l destinava pera la seva propria tomba. L'Atala estava ajeguda sobre una catifa de sensitives de montanya; els peus, el cap, les espatlles i una part del seu pit, estaven descoberts. Als seus cabells hi havia posada una flor de magnolia marcida, aquella mateixa que havia deixat sobre'l llit de la verge per fer-la feconda. Els seus llavis, com una poncella de rosa cullida dos matins ha, semblaven esllanguirse i somriure. En les seves galtes, d'una blancor d'alabastre, se distingien algunes venes blaves. Tenia'ls ulls closos, els peus junts, i les seves mans tenien sobre'l seu cor un Sant Crist de banús; al coll portava l'escapulari dels seus vots. Ella semblava encisada per l'Angel de la Melangia i pel doble sòn de l'ignocencia i de la tomba: no he vist re més celestial. Qualsevol que havés ignorat que aquella donzella havia gaudit de la llum, l'hauria poguda pendre per l'estatua de la Virginitat adormida.

» El religiós no deixà de resar tota la nit. Jo estava assegut en silenci al capsal del llit mortuori de la meua Atala.

» Quantes vegades, mentres ella dormia, jo havia sentit sobre els meus genolls el pes d'aquell cap enciser! Quantes vegades m'havia abocat sobre ella per sentir i respirar el seu halè! Però aleshores cap sospir sortia d'aquell pit immobilitat, i era debades que jo esperés el desvetllament de la bellesa!

» La lluna il·luminà amb sa palida claror aquella vetlla funebre. S'aixecà a mitja nit, com una blanca vestal que va a plorar sobre la tomba d'una companya. Moments després extengué per les boscuries aquell gran secret de Melangia que li plau contar a les velles alsines i a les antigues ribes de la mar. De temps en temps el religiós enfonsava un ram florit en aigua consagrada, i, saccejant la branca humida, perfumava la nit amb els efluis del cel. Devegades repetia, acompanyant-lo d'un aire antic, alguns versos d'un poeta nomenat Job Deia:

» «Jo he passat com una flor; m'he pansit
» com l'herba dels camps.

» » Per què ha estat donada la llum a un
» miserable i la vida an aquells que senten
» l'amargor al cor? »

» Així cantava aquell vell venerable. Sa veu fonda i ben timbrada ressonava pel silenci dels deserts. El nom de Déu i de la tomba sortia de tots els ecos, de tots els torrents, de

tots els boscos. El parrupeig de les colomes de Virginia, la caiguda d'un torrent a la muntanya, el repic de la campana que cridava als caminants, se barrejaven an aquells cants mortuoris, i semblava com si ressonés en els Boscatges de la Mort el chor llunyà dels difunts, que responia a la veu del solitari.

»Una gran auriola d'or resplendia a llevant, sobre l'horitzó. Els esparvers xisclaven sobre les roques i les martes s'amagaven als caus dels olms: era l'hora de l'enterrament d'Atala. Vaig carregar-me 'l cos sobre les espatlles. L'ermità avançava davant de mi amb una aixada a la mà. Començarem a davallar de roca en roca. La vellesa i la mort encalraven igualment el nostre pas. Al veure 'l goç que'ns havia trobat al bosc, i que al present, botant de joia, ens senyalava un altre camí, vaig esclatar en llagrimas. Sovint la llarga cabellera d'Atala, joguina de l'embat matinal, extenia un vel d'or sobre 'ls meus ulls; sovint, doblegant-me sota'l pes, me veia precisat a deixar-lo sobre la molça i asseure-m a la vora, per reprendre les forces. A la fi arribàrem al lloc designat pel meu dolor. Baixàrem sota l'arc del pont. Oh fill meu! Llavors haguessis vist un jove selvatge i un vell ermità de genolls en terra l'un de cara a l'altre en un desert, obrint amb llurs mans una tomba per una pobra donzella el qual cos jeia aprop d'ells, extès al llit aixut d'un torrent.

»Quan la nostra obra fou acabada, trans-

portàrem el bell cos al seu llit d'argila. Ah! Jo havia confiat poder-li preparar un altre llit per ella. Prenent llavors una mica de pols a la mà i guardant un silenci terrible, vaig fixar per darrera vegada els meus ulls sobre'l rostre d'Atala. Desseguida vaig escampar la terra del sòl sobre un front de divuit primaveres; vaig veure gradualment desaparèixer els encants de la meva germana i amagar-se les seves gracies sota la cortina de l'eternitat; el seu pit sobressortí un instant en la terra ennegrida, com un lliri blanc s'eleva en mig d'una fosca argila. «— López, — vaig exclamar llavors, — mira'l teu fill enterrant la teva filla.» I vaig acabar de cobrir Atala amb la terra del repòs etern.

» Vam tornar a la gruta i vaig dir al missioner el projecte que tenia de romandre al seu costat. El sant, que coneixia meravellosament el cor de l'home, descobrí el meu pensament i l'astucia del meu dolor. Va dir-me: «— Chactas, fill d'Outalissa, mentres Atala ha viscut, jo mateix vos he pregat que restessiu vora meu, però al present ha canviat la vostra sort: vos deveu a la vostra patria. Creieu-me, fill meu, els dolors no són pas eternals: cal que tard o aviat acabin, car el cor de l'home es finit; aquesta es una de les nostres grans miseries: ni som capaços d'esser malhaurats per molt temps. Torneu al Mescacebé; aneu a consolar la vostra mare, que us plora tots els dies i que té necessitat de la vostra ajuda.

Feu vos instruir en la religió de la vostra Atala, quan trobeu l'ocasió, i recordeu-vos que li haveu promès ser virtuós i cristià. Jo vetllaré aquí sobre la seva tomba. Partiu, fill meu. Déu, l'ànima de la vostra germana i el cor del vostre vell amic vos acompanyaran sempre».

»Tals foren les paraules de l'home de la roca. Era massa gran la seva autoritat, i la seva saviesa massa profunda, perquè jo no l'obeís a l'instant. A l'endemà vaig pendre comiat del meu hoste venerable, qui, tot estrenyent-me sobre 'l seu cor, me donà 'ls seus darrers consells, sa darrera benedicció i ses darrereres llagrimes. Volguí passar per la tomba: va sorprendre-m una petita creu aixecant-se per damunt de la mort, com s'ovira encara l'arbre mestre d'un vaixell que naufraga. Vaig pensar que'l solitari hi havia anat a resar durant la nit. Aquesta mostra d'amistat i de religió féu rajar els meus plors abundantament. Vaig sentir-me temptat de tornar a obrir la fossana i de veure un cop més la meva aimada: un temor religiós va retenir-me. Vaig asseure-m sobre la terra recentment remoguda. Un colze apoiat sobre 'ls genolls i el cap a la mà, vaig roman-dre uns instants perdut en les més amargues divagacions. Oh Renat! Allí vaig fer per primera vegada reflexions serioses sobre la vanitat de l'existència i sobre la més gran vanitat dels nostres projectes. Ah, fill meu! Qui no les ha fetes aquestes reflexions? Jo no soc més

que un vell cervo blanquejat pels hiverns; els meus anys són potser tants com els de la cornella. Doncs bé: malgrat tants de jorns acumulats sobre'l meu cap, malgrat una tant llarga experiència de la vida, encara no he trobat cap home que no hagués estat enganyat pels seus somnis de felicitat, cap cor que no sagnés d'una ferida amagada. El cor més serè en apariència se sembla al pou natural de la savana Alachna: la supercífie sembla pura i tranquil·la, però quan mireu el fons de la cisterna vesllumeu un gran cocodril que'l pou nodreix en les seves aigües.

» Havent vist aixecar-se i pondre-s el sol desde aquell lloc de dolor, l'endemà, al primer crit de la cigonya, vaig preparar-me a abandonar la sepultura sagrada. Me'n vaig anar com si partís de la fita d'ont volia llençar-me vers la carrera de la virtut. Tres cops vaig invocar l'ànima d'Atala; tres cops el Geni del desert va respondre als meus crits sota l'arc funerari. Vaig saludar desseguida l'orient, i vaig descobrir a la llunyania, pels corriols de la montanya, l'ermità que's dirigia a la cabana d'algun infortunat. Caient de genolls i abraçant estretament la fossa, vaig exclamar: «— Dorm en pau en aquesta terra estrangera, donzella massa infortunada! Per premi del teu amor, del teu exil i de la teva mort, vas a veure-t abandonada de Chactas i tot!». Llavors, vessant torrents de llagrimas, vaig separar-me de la filla den López; i, fet un esforç

suprem, vaig allunyar-me d'aquell indret, deixant al peu del monument més august l'humil tomba de la virtut.»

EPILEG

Chactas, fill d'Oualissa i Natchez, ha contat aquesta historia a Renat l'Europeu. Dels pares ha passat als fills, i jo, viatger per terres llunyanes, he trasmès fidelment lo que'ls Indis m'han contat. En aquesta historia vaig veure l'escena del poble treballador, la religió, primera llei dels homes, els perills de l'ignorancia i de l'entusiasme religiós oposats a l'intel·ligencia, a la caritat i al veritable esperit evangelic, els combats de les passions i de les virtuts en un cor senzill, amb el triomf del Cristianisme sobre'l sentiment més fogós i el temor més terrible: l'amor i la mort.

Quan un Siminol me contà aquesta historia, vaig trobar-la molt instractiva i perfectament bella, car ell hi posà la flor del desert, la gracia de la cabana i una simplicitat per contar el dolor que jo no'm faig il·lusió d'haver sabut conservar. Però una cosa m'mancava saber. Vaig demanar què s'havia fet del pare Aubry i ningú sabia dir-m'ho. No n'hauria sabut mai, si la Providencia, que ho condueix tot, no m'hagués descobert lo que jo tant cercava. Heus-aquí com va passar això:

Havia recorregut les ribes del Mescacebé,

que formaven altre temps el limit meridional de la nova França i'm sentia curiós de veure, al nord, l'altra meravella d'aquest imperi, la catarata del Niagara.

Havia arribat ben aprop de la catarata, en l'antic país dels Agannonsionit¹, quan un matí, atravesant una plana, vaig oviar una dona asseguda sota un arbre i tenint un infant mort sobre 'ls genolls. Vaig acostar-me suaument a la jove mare i vaig sentir que deia:

«— Si tu haguessis restat entre nosaltres, car infant, amb quina gracia la teva mà hauria corbat l'arc! El teu braç hauria domat l'ós furiós, i sobre 'l cim de la montanya hauries desafiat l'isart a la carrera. Blanc armini de la roca, tenir d'anar tant jove al país de les ànimes! Com t'ho faras per viure-hi? El teu pare no hi es per nodrir-te de la caça. Tindras fret i cap Esperit te donarà pells per cobrir-te. Oh! Cal que'm dongui pressa per anar a trobar-te i cantar-te cançons i donar-te 'l pit.»

I la mare cantava amb una veu tremolosa, gronxava l'infant sobre 'ls seus genolls, li mullava 'ls llavis amb llet maternal i prodigava a la mort tota la cura que's dona a la vida.

Aquesta dona solia exposar el cos del seu fill sobre les branques d'un arbre, segons la costum india, a fi d'emportar-se'l després a

---

1) Els Iroquesos.

les tombes dels seus pares. Despüllà, doncs, el petit, i, abocant-se un instant sobre la seva boca, digué: «—Anima del meu fill, ànima encisera, el teu pare't creà un dia amb una besada sobre 'ls meus llavis; ai! els meus no tenen el poder de donar-te una segona naixença». Llavors ella 's descobrí 'l pit i abraçà 'ls membres glaçats, que s'haurien reanimat al foc del cor maternal si Déu no s'hagués reservat l'alè que dona vida.

Ella s'aixecà i cercà amb els ulls un arbre sobre les quals branques pogués exposar el seu infant. Trià un erable de flors vermelles, vorejat de garlandes d'apios i que exhalava 'ls més suaus perfums. Amb una mà abaixà les branques inferiors, amb l'altra hi colocà'l cos; llavors, deixant anar la branca, la branca tornà a sa posició natural, emportant la despulla de l'ignocència, amagat entre un fullatge odorant. Ah! Que n'es de commovedora aquesta costum india! Jo us he vist en els camps desolats, pomposos monuments de Crasus i de Cesar, i més que vosaltres m'estimo aquestes tombes aeries del selvatge, aquests mausoleus de flors i de verdor que perfuma l'abella, que gronxa 'l zefir i ont el rossinyol penja 'l seu niu i fa sentir sa melodia planyivola. Si es el cos d'una donzella que la mà d'un amant ha sospès a l'arbre de la mort; si són les despulles d'un infant estimat que una mare ha posat en el sojorn dels aucellets, llavors l'encís encara es més gran. Vaig acostar-me an ella

que encara gemegava al peu de l'erable, i vaig posar-li les mans sobre 'l cap llençant els tres crits de dolor. Desseguida, sense dir-li res, prenent, com ella, un ram, apartava 'ls insectes que brunzien entorn del cos de l'infant. Però jo tenia compte de no espantar una coloma que s'acostava. L'india li deia: «— Coloma: si no ets l'ànima del meu fill que se n'es anada, tu seras, sens dubte, una mare que cerca alguna cosa per fer un niu. Agafa d'aquests cabells que no rentaré més amb aigua d'esquina; agafa-n per abrigar els teus petits; que el Gran Esperit te 'ls conservi!».

La mare plorava de consol veient la delicadesa de l'extranger. Mentres feiem això vingué un jove. «— Filla de Celuta, retira 'l nostre fill; no hi viurem més aquí i marxarem demà a punta de dia.» Jo vaig dir llavors: «— Germà: te desitjo un cel blau, molts isarts, una capa de castor i l'esperança. Així, doncs, no ets pas d'aquest desert?». «— No, — respongué 'l jove; — nosaltres som uns exilats i anem cercant una patria.» Dient això, el guerrer acotà 'l cap i amb l'extrem del seu arc escapsava la corola de les flors. Vaig veure que hi havia llagrimas al fons d'aquella historia i vaig callar. La dona retirà 'l seu fill de les branques de l'arbre i 'l donà al seu espòs perquè l portés. Llavors vaig dir: «— Me permeteu encendre 'l vostre foc aquesta nit?». «— No tenim cabana, — va dir el guerrer; — si voleu seguir-nos, acampem a la vora de la catarata.»

«— De molt bon grat», vaig respondre jo. I partírem plegats.

Ben aviat arribàrem prop de la catarata, que s'anunciava per un terrible bramular. Està formada pel riu Niagara, que surt del llac Erié i s llença al llac Ontario. La seva alçada perpendicular es de cent quaranta quatre peus. Desde 'l llac Erié fins al Salt, el riu corre per una pendent rapida, i al moment de la caiguda es menys un riu que una mar, els quals torrents s'acumulen en la boca badada d'un abim. La catarata's divideix en dugues branques i s corba en forma de ferradura. Entre 'ls dos salts surt una illa buida per sota que penja amb tots els seus arbres sobre 'l caos de les onades. La massa del riu, que's precipita cap a mig-jorn, s'arrodoneix en forma d'un gran cilindre, després se desplega com un mantell de neu i brilla al sol amb tots els colors; la que cau a llevant s'estimba en una tenebror esglaiadora: sembla una columna d'aigua del diluvi. Mil arcs-del-cel se corben i s creuen en l'abim. Pegant contra la roca somoguda, l'aigua rebota en terbolins d'escuma que s'eleven per damunt dels boscos com nuvols de fum d'un immens incendi. Pins, nogueres selvatges, roques tallades en forma de fantasmes, decoren l'escena. Les aligues, arrocegadas per la corrent de l'aire, baixen fent amples espiralls, al fons de l'abim, i els carcajús se pengen amb llurs cues flexibles a l'extrem d'una branca abaixada per agafar al

fons els cadavres trocejats dels isarts i dels óssos.

Mentres amb gran pler barrejat de terror contemplava aquest espectacle, l'indiana i el seu espòs me deixaren. Tot cercant-los, vaig remontar el riu fins al damunt de la catarata, i ben aviat els vaig trobar en un indret a posta per a llur dol. Estaven ageguts sobre l'herba, amb altres vells, vora d'un munt d'óssos humans embolicats en pells de bestia. Admirat de tot allò que anava veient feia algunes hores, vaig seure-m al costat de la mare i vaig dir-li: «— Què es tot això, germana meva? ». Ella m' respongué: «— Germà meu, es la terra de la patria, són les cendres dels avis que'ns segueixen en el nostre exil. «— I com — vaig dir — vos ha sobrevingut aquest infortuni? » La filla de Celuta va respondre: «— Nosaltres som els restes dels Natchez. Després de la mortaldat que de la nostra nació van fer els francesos per venjar els llurs germans, aquells de nosaltres que van poder escapar als vencedors van trobar un refugi en els Chikas-ses, els nostres veïns. Hi havem restat bastant temps tranquils; però ja fa set llunes que'ls blancs de la Virginia s'han emparat de les nostres terres, dient que'ls han estat donades per un rei d'Europa. Nosaltres havem aixecat els ulls al cel, i, carregats amb les despulles dels nostres avis, havem emprès el camí al través del desert. Jo he concebut durant la marxa, i com la meva llet, a causa de la meva

aflicció, era dolenta, ha fet morir el meu infant.» Dient això, la pobra mare s'aixugà'ls ulls amb la cabellera. Jo també plorava.

Llavors vaig dir: «— Germana meva, adorem el Gran Esperit. Tot passa segons la seva voluntat. Tots som viatgers: els nostres pares ho han estat com nosaltres; però hi ha un lloc ont reposarem. Si jo no temés tenir la llengua tant lleugera com la d'un blanc vos demanaria si heveu sentit parlar de Chactas el Natchez?». Al dir aquestes paraules, l'indiana em mirà i va dir-me: «— Qui es que us ha parlat de Chactas el Natchez?». Jo vaig respondre: «— La saviesa». L'indiana continuà: «— Vos diré lo que sé, perquè vós heveu apartat les mosques del cos del meu fill i perquè heveu dit belles paraules sobre 'l Gran Esperit. Jo soc la filla de la filla de Renat l'Europeu, que Chactas havia adoptat. Chactas, que havia rebut el bapisme, i Renat, el meu avi, tant infortunat, han sucumbit en la destroça. «— L'home va sempre de dolor en dolor, — vaig respondre, inclinant el cap. — No podrieu també donar-me noves del pare Aubry?». «— No ha estat pas més sortat que Chactas, — replicà l'indiana. — Els Cheroquesos, enemics dels francesos, van penetrar en la missió. Van ser-hi guiats pel sò d'una campana que tocaven per socórrer els caminants. El pare Aubry podia salvar-se, però ell no va voler abandonar els seus fills, i no's va moure d'allí per encoratjar-los a morir amb el

seu exemple. Fou cremat després de grans torments: ni una sola vegada van poder arrencar-li un crit que fos vergonyós pel seu Déu o deshonorant per la seva patria. No deixà mai, durant el suplici, de pregar pels seus butxins i de compadir la sort de les víctimes. Per arrencar-li una senyal de feblesa els Cheroquesos van portar als seus peus un selvatge cristià que havien horriblement mutilat. Però fou gran llur sorpresa quan van veure que'l jove's llençava als peus i besava les llagues del vell ermità, que li deia: « — Fill meu, ens han posat en espectacle davant dels angels i dels homes». Els indians, irats, van enfonsar-li un ferro tot roent a la gorja, per privar-lo de parlar. Llavors, no podent ja consolar més els homes, va expirar. Diuen que els Cheroquesos, acostumats com eren a veure la constància amb que sofreixen els selvatges, no van poder deixar de regonèixer que en l'humil coratge del pare Aubry hi havia alguna cosa que no coneixien i que sobrepassava'l més gran valor dels mortals. Molts d'ells, impressionats amb aquesta mort, van fer-se cristians. Alguns anys després, Chactas, al tornar a la terra dels blancs, havent sabut les adversitats del sant ermità, marxà per recullir les seves cendres i les d'Atala. Arribà al lloc ont era situada la missió, però amb prou feines pogué regoneixe-l. El llac havia sobreixit i la savana s'era cambiada en un estany; el pont natural, a l'ensorrar-se, havia cobert amb les seves runes

la tomba d'Atala i els Boscatges de la Mort. Chactas s'aturà molt temps en aquell indret; visità la gruta del solitari, que torbà plena d'esbarzers i de gerseres, i en ella va veure una cerva alletant el seu cadell. Va asseure-s en la roca de la Vella de la Mort, ont no hi va veure més que unes plomes de l'ala de aucell passatger. Mentres estava allí plorant, la serp familiar del missioner sortí d'entre la brossa veïna i anà a entortolligar-se als seus peus. Chactas escalfà sobre'l seu pit aquell amic fidel que havia quedat tot sol en mig d'aquelles runes. El fill d'Oualissa ha contat que moltes vegades, a entrada de fosc, havia cregut veure les ombres d'Atala i del pare Aubry destriant-se entre les boires del crepuscol. Aquelles visions van omplir-lo d'un religiós esglai i d'una joia trista. Després d'haver cercat en va la tomba de la seva germana i la de l'ermità, anava a abandonar aquells paratges, quan la cerva de la gruta va posar-se a botar al seu davant. S'aturà al peu de la creu de la missió. Aquella creu estava llavors mig voltada d'aigua; la fusta estava rosegada per la molça, i el pelican del desert se posava sobre'ls seus braços ja corcats. Chactas pensà que la cerva, agraïda, l'havia conduit a la tomba del seu hoste. Cavà la terra sota la roca que altre temps servia d'altar, i va trobar-hi els esquelets d'un home i d'una dona. No dubtà de que fossin els del solitari i de la verge, que'ls angels havien potser enterrat en

aquell lloc; els embolicà en unes pells d'ós i va reprendre 'l camí del seu país, emportant-se aquestes precioses relíquies, que ressonaven a les seves espatlles com el buirac de la mort. De nit els feia servir de coixí al seu cap i tenia somnis d'amor i de virtut. Oh extranger! Tu pots contemplar aquí aquesta pols amb la del mateix Chactas.»

Havent l'indiana acabat de pronunciar aquestes paraules, jo'm vaig aixecar, vaig acostar-me a les cendres sagrades i vaig agenollar-me davant d'elles en silenci. Després, allunyant-me rapidament, vaig exclamar: «— Així passa sobre la terra tot lo que es bo, virtuós, sensible! Home, tu no ets més que un somni passatger, una visió dolorosa; no existeixes més que per l'infortuni; si tu ets alguna cosa, no es per res més sinó per la tristesa de la teva ànima i l'eterna melangia del teu pensament.»

Aquestes reflexions van ocupar-me tota la nit. L'endemà, a punta d'alba, els meus hostes van deixar-me. Els guerrers joves obrien la marxa i les esposes la tancaven; els primers anaven carregats de les santes relíquies; les segones portaven llurs petits; els vells caminaven lentament al mig, entre llurs avis i llur posteritat, entre 'l record i l'esperança, entre la patria perduda i la patria esdevenidora. Oh! Quantes llagrimas se ploren quan s'abandona així la terra nativa, quan desde 'l cim de la montanya de l'exil se mira per la darrera ve-

gada la teulada sota la qual un hom fou criat i el riu de la cabana que continua escorrent-se tristament al travers dels camps solitaris de la patria!

Indians infortunats que he vist errar pels deserts del Nou Món amb les cendres dels vostres avis! Vosaltres que m'haveu donat l'hospitalitat malgrat la vostra miseria, jo no podré tornar-vos-la avui, car vaig vagant, com vosaltres, a la mercè dels homes, i, no tant feliç en el meu exil, no m'he emportat els òssos dels meus pares.

LLIBRERIA «L'AVENÇ»

DE JACINTO VERDAGUER

	Ptes.
Jesús de Nazareth	1
Flors del Calvari.	3
La Mellor Corona	3
En paper de fil	6
Corpus Christi.	1'50
En paper de fil	3
Eucaristiques	5
En paper de fil	10
Rondalles	3
En paper de fil	6
Discursos	2
En paper de fil	4
Al Cel	2
Viatges.	0'50
Excursions.	0'50
Flors de Maria	0'50
Dietari d'un pelegrí a Terra Santa	0'50
Folk-lore	1
En paper de fil	2
Cantic dels Cantics, precedit d'Els Jardins de Salomó	1
En paper de fil	2
Colom, seguit de Tenerife	1
En paper de fil	2
Perles del «Llibre d'Amic e d'Amat», den Ramon Lull	1
En paper de fil	2
Prosa florida	0'50